

קהילות צעירים כמשאב לאסטרטגיה עירונית

מחקר שדה והמלצות לתוכנית אסטרטגית לירושלים

מוגש לעיריית ירושלים – הרשות לצעירים והיחידה לתכנון אסטרטגי
ע"י

שדמות - מרכז למנהיגות בקהילה, מכללת אורנים

גיא צפוני
2012

תודות

תודה לעיריית ירושלים, רוח חדשה, "צעירים במרכז", קהילות הצעירים ולשדמות במכללת אורנים על האמון בתהליך. תודה לכל המרואיינים שהקדישו מזמנם וסבלנותם והאירו באור חדש סוגיות גלויות וסמויות במרקם החברתי הירושלמי.

מלוא הערכה ותודות לחברי ועדת ההגוי על שיתוף הפעולה בכל שלבי המחקר: **יקיר שגב ורחל עזריה** - חברי מועצת העיר, **יורם ברוורמן** – רשות הצעירים, **רועי פולקמן וגיל ריבוש** - היחידה לתכנון אסטרטגי, **שלמה לוי ויעלה שקלר** – "צעירים במרכז", **אלישבע מזי"א**, **יפעת קורן וענבל הלפרין** - "רוח חדשה", **נעמי סלומון** – הרשות לפיתוח ירושלים ו**רחלי רמברט** "טנא ירושלמי".

תודה מיוחדת לד"ר **שרהלה שדמי וורטמן**, **יורם ברוורמן**, **אלישבע מזי"א** ו**שלמה לוי** על האמון, הסיוע והכוונה. **לענת לנדי וענבל הלפרין** – עוזרות המחקר שללא ההרתמות המלאה שלהן לא יכולנו לברך על המוגמר, ולמיקי **רון** על העין הטובה לעריכה לשונית ועימוד.

תוכן העניינים

5	תקציר
---	-------------

הקדמה

9	א. פתיח - גיא צפוני עורך המחקר ודו"ח המדיניות העירונית
10	ב. פתיח - דר' שרה שדמי-וורטמן, מנהלת שדמות-מרכז למנהיגות בקהילה, מכללת אורנים
12	ג. פתיח - אלישבע מזי"א, מנכ"לית "רוח חדשה"

מבוא

13	א. מנדט המחקר
15	ב. אפיונים ומגמות בספרות המקצועית בתחום הצעירים
19	ג. רקע להתהוות קהילות הצעירים במרחב העירוני בישראל 1979-1992
19	ד. רקע להתהוות קהילות הצעירים בירושלים

נתונים על קהילות הצעירים בירושלים

21	א. קהילות צעירים בירושלים 1992-2011
23	ב. מאפייני רקע של חברי הקהילות – 2011
25	ג. מאפייני הקהילות 2005-2011
30	ד. הגורמים הפועלים בתחום קהילות צעירים בישראל
31	ה. ארגונים וגופים התומכים בקהילות הצעירים בירושלים
32	ו. מיזמים עירוניים בתחום הצעירים בירושלים
33	ז. מדיניות עיריית ירושלים בתחום הצעירים

ממצאים ועיבוד הנתונים

35	א. הגדרות ומאפייני קהילות הצעירים בישראל
38	ב. ייחודיות קהילות הצעירים הירושלמיות
40	ג. מוטיבציות להגעת הצעירים והשארותם בירושלים
40	ד. ניגודיות מובנית: קהילה – ממסד
43	ה. סיכום הממצאים
44	ו. סוגיות ומסקנות העולות מממצאי המחקר

המלצות לאסטרטגיה עירונית.

45	א. המלצות עיקריות
46	ב. צפי תפוקות המדיניות העירונית בתחום הקהילות
46	ג. המלצות למדדי הצלחה

נספחים

47	א. רשימת המרואיינים
48	ב. הערכת הפוטנציאל העירוני למימוש יעדים רב שנתיים
49	ג. המלצות להקצאת משאבים תשומות חמש שנתיות (2013-2017)

תקציר

רקע

לאחר 6 שנים (2005-2011) של ייזום, הקמה והצמחה של קהילות צעירים בירושלים תוך שיתוף הפעולה בין עמותת "רוח חדשה" ומנהיגות הקהילות, מבקשת עיריית ירושלים לאפשר למקבלי ההחלטות ולאנשי המקצוע המלווים לעבור משלב התגובה לתופעה, לשלב תכנון מדיניות עירונית ופיתוח כלים מקצועיים ליישומה. לשם התמודדות עם אתגר זה, פנתה עיריית ירושלים **לשדמות** – מרכז למנהיגות בקהילה **במכללת אורנים**, וביקשה לקיים מחקר הממפה ומאבחן את תופעת קהילות הצעירים בירושלים.

מטרת המחקר

- א. לאפיין את תופעת קהילות הצעירים בעיר ולבחון את מידת תרומתה למימוש המדיניות העירונית, בתחום הצעירים.
- ב. לגבש המלצות למדיניות עירונית ועקרונות פעולה פוריים ואפקטיביים למימוש המדיניות המומלצת.

עיקרי ממצאי המחקר

חוזקות והזדמנויות

- **משיכת צעירים לעיר** - השייכות הקבוצתית מהווה מקור משיכה לצעירים פרו-אקטיביים לעיר ומהווה עוגן מרכזי בתיעדוף ירושלים בצמתי ההכרעה.
- **דימוי ומיתוג** – קהילות הצעירים מהוות מקור השראה ומשיכה לצעירים אקטיביסטים ויוצרים סצנה ירושלמית צעירה עדכנית וייחודית לסטודנטים ולמשפחות צעירות במרחב הציבורי השכונתי.
- **הרשתות החברתיות** ממנפות את משיכת הצעירים לעיר מעבר למעגלי הקבוצות.
- **מבנה אשכולות קהילתיים** בשכונות (ק. יובל וגילה) מכפיל את האימפקט שלהם בשכונה ובעיר.
- **מעורבות חברתית** – לקהילות מערך מגוון של יוזמות חברתיות המשתלב בשירותים החברתיים של המינהלים הקהילתיים והעירייה ובמאבקים ציבוריים בשכונה. פעילויות אלו הינם רכיב מרכזי בתהליכי גיבוש זהותם הקבוצתית והערכית של חברי הקהילות.
- **מערך הארגון והתמיכה:**
 - רוח חדשה, איפשרה יצירת תהליך מקצועי לניהול ופיתוח המיזם תוך ניהול הניגודים המובנים. האפקטיביות והנראות של המודל, יצרו אימפקט משמעותי על מקבלי החלטות בעיר ומינפו את פיתוח השותפויות והמשאבים בכל הרמות.
 - רשות הצעירים באמצעות צעירים במרכז – מהווה זרוע פעולה ייחודית המשלבת בין דפוסי פעולה עירוניים ובין המגזר השלישי, תוך מיקוד פעולה של צעירים בשכונות. צעירים במרכז יש התשתית והיכולות להוות זרוע עירונית מתכללת לביסוס הקהילות בשכונות.
- **בוגרי המכינות הקדם צבאיות** שנוסדו ע"י חברי הקהילות בירושלים (גילה וק. יובל) מהווים מקור חשוב ליצירת דור המשך למפעל הקהילות בעיר.

חולשות וחסמים

- **שונות ומגוון** - העדר קבוצות ממגזרים מגוונים (חרדים, ערבים, גרעינים תורניים, גרעינים תנועתיים, בני מקום וכד') מקטין את האימפקט הפוטנציאלי הן במדדים כמותיים והן במדדים איכותיים.
- **העדר תוכנית וכלים לביסוס הקהילות בשכונות** - מיקוד הפעולה בהצמחת קהילות חדשות ללא תוכניות תמיכה לשלבים הבאים, מהווה איום על יכולתם לממש את עוצמתם הקהילתית בשכונות לבסס את עתידם בעיר.
- **שיתופי הפעולה עם המינהלים הקהילתיים מוגבלים** לתחום השירותיים החברתיים ואינם כוללים חזון ופעולה להגברת הקהילתיות בשכונות.
- **המתחים המובנים** שבין פעולות אידיאיות ווולונטריות ובין הממסד, משמרים ומקבעים את העדר שיתופי הפעולה בין הקהילות ובין אגפי העירייה הרלוונטיים.
- **העדר מדיניות כוללת ומנחה** מחלישה מאוד את הרחבת שיתופי הפעולה והטמעת ה-DNA הקהילתי במרחבים חדשים כמו גם, ניצול ואיגום משאבים (עושים שכונה וכד').
- **העדר זרוע מתכללת ברמה העירונית** – המינהלים הקהילתיים לא שותפים למדיניות הצעירים העירונית ואינם מזהים את הקהילות כמשאב לחיזוק הקהילתיות. אגפי העירייה ממוקדים בשיפור השירותים העירוניים באמצעות תהליכים מקצועיים ואינם ערוכים ומתאמים לחיזוק קהילתיות בשכונות.

סוגיות ומסקנות העולות מממצאי המחקר

- **האסטרטגיה העירונית** בתחום הצעירים מבוססת על ריכוז מאמץ והשקעה בתחומים בעלי אפקט מידי ונרחב, ותפיסה של "צמתי הכרעה". העירייה מבקשת לאפיין את הצרכים השונים של הצעירים בצמתי ההכרעה ולתת להם מענה באמצעות תוכניות שונות.
- **ממצאי מחקר קהילות צעירים מצביעים על הפוטנציאל הקיים במיזם זה, להוות נדבך חשוב ומרכזי באסטרטגיה העירונית למשיכת צעירים ומשפחות לעיר.**
- **דיוור ותעסוקה** הנם תחומים חשובים ביותר למשיכה והשארת צעירים בעיר, אך יכולת ההשפעה עליהם ברמה העירונית קטנה ומורכבת. מנגד **יצירת שייכות, מעורבות, "תחושת בית"** במרחב הציבורי הנם תחומים 'רכים' יותר, ויכולת ההשפעה העירונית עליהם גדולה ועשויה לייצר אפקט גדול ביותר בטווח הקצר והבינוני על קהל המטרה.
- **ממצאי מחקר קהילות צעירים מצביעים על כך שחיזוק תופעת קהילות הצעירים בעיר הנה דרך אפקטיבית ביותר ליצירת קהילתיות מערבת תושבים, ומייצרת שייכות ותחושת בית במרחב הציבורי ומעלה את שביעות רצון התושבים.**
- **קהילתיות** הסטודנטית והשכונתית מייצרת סצנה צעירה, ייחודית ועדכנית המעלה מאוד את הדימוי העירוני.

המלצות למדיניות עירונית

- רשות הצעירים**, כיחידה העירונית המופקדת על מימוש החזון העירוני בתחום, תוביל תוכנית עבודה עירונית בתחום קהילות הצעירים ותוציא אותה לפועל באמצעות שתי מטרות-על ושתי זרועות ביצוע:
- א. **ייזום והצמחת קהילות צעירים בעיר** לפיתוח ומינוף רשתות חברתיות בין צעירים פרו-אקטיביים ויצירת סצנה צעירה עדכנית וייחודית בעיר, באמצעות "רוח חדשה" המביאה ניסיון ומקצועיות מתפתחת ומתמשכת בייזום קהילות חדשות. היותה עמותה עצמאית מאפשר פעולות גמישות ומינוף משאבים.
- ב. **רתימת קהילות הצעירים לפיתוח קהילתיות בשכונות** באמצעות "צעירים במרכז", אשר פועל כגוף עירוני למחצה המתמחה בהפעלת צעירים בשכונות ומאפשר יצירת שיתופי פעולה עירוניים ייחודיים.

המלצות לייזום והצמחת קהילות:

- רתימת נציגים מהקהילות הוותיקות (טנא ירושלמי ובית ישראל) להיגוי, ליווי והובלת מערך גיוס ותמיכה עירוני בקהילות חדשות.
- הרחבת קהלי היעד לייזום קהילות חדשות: גרעינים תורניים, גרעינים תנועתיים, יהדות פלורליסטית, קבוצות אתניות וכד', מקרב תושבי העיר ומבחוץ.
- פיתוח מערך הכשרה, הדרכה וליווי ליזמי קהילות בכל שלבי הייזום.
- פיתוח מערך תמריצים ו"סל קליטה" המעודד צעירים פרו אקטיביים להצטרף ליזמי הקהילות.
- פיתוח תשתיות שכונתיות ליצירת "חממות" קהילתיות בהם יעברו קבוצות המבקשות להתנסות בחיים קהילתיים (הרחבה והתאמת עושים שכונה).
- יצירת מערך חשיפה רחב היקף למודל הקהילתי הפתוח ול-DNA הקהילתי במטרה כפולה של הטמעת גישות קהילתיות בפעילות קיימת ויצירת הזדמנות לגיבוש קבוצות קהילתיות מקרב הארגונים.

המלצות לרתימת קהילות הצעירים לפיתוח קהילתיות בשכונות:

- שולחן עירוני לתכנון וגיבוש תוכנית עבודה עירונית לפיתוח קהילתיות צעירה בשכונות בכל תחומי המרחב הציבורי הקהילתי (חינוך, דיור, תרבות ופנאי, סביבה ועוד).
- יצירת מרחב משותף לניהול הניגודים המובנים בין תהליכים קהילתיים וולונטריים לבין תהליכים ארגוניים ממסדיים (אגפי העירייה, מינהלים שכונתיים, מנהיגות תושבים וגופים ארציים כגון רקמ"ה).
- קידום מבנה אשכולות קהילתיים בשכונות הפוקוס העירוניות.
- פיתוח מעגלים קהילתיים פתוחים המשלבים תושבי שכונה ותיקים וחדשים, בתחומי המרחב הציבורי בשכונה.

צפי תפוקות המדיניות העירונית בתחום קהילות

- דימוי עירוני אטרקטיבי לצעירים ומשפחות צעירות.
- הגדלת מספר הסטודנטים בעיר.
- שביעות רצון התושבים בשכונות הפוקוס העירוניות.
- צעירים ומשפחות צעירות מתעדפים את ירושלים בעומדם בפני "צמתי ההכרעה".
- שינוי במגמת ההגירה השלילית להגירה חיובית בשכונות הפוקוס העירוניות.

הקדמה

חודשים לאחר שהתחלנו במחקר הממפה את קהילות הצעירים בירושלים (מאי 2011) החלה המחאה החברתית של קיץ 2011. בכל רחבי ישראל התקבצו חבורות אזרחים (בעיקר צעירים) שביקשו לצעוק את התחושה העמוקה, הנוכחת והודאית, שדבר מה פה לא תקין, לא צודק ואסור שימשך. הנוכחות של רבבות אזרחים והתמדתם לאורך זמן יצרו לראשונה תחושת וודאות, שעל אף שאין מילים סדורות לבטא את האלטרנטיבה, אין תיאוריה חדשנית התומכת בהם ואין מסגרת פוליטית המאגדת אותם, עדין נראה שהם נוגעים לראשונה בעצב חי ואמיתי של חיינו הציבוריים.

המחאה החברתית של קיץ 2011, העלתה לתודעה הציבורית את הקשר המתבקש שבין השאיפה לתיקון חברתי ובין מידת הסולידריות שבין היחידים הפועלים להשגתו. מובילי המחאה הדגימו זאת במערך שלם של פרקטיקות משתפות ציבור כגון: ניהול שיח וקבלת החלטות; שולחנות עגולים לדיון משתף; רשתות תמיכה בפרט, ושימוש במערכת מושגים כגון: "ערבות הדדית"; "מחויבות"; סולידריות ועוד. הפרקטיקות והשיח הנ"ל שיקפו ועיצבו תודעה חברתית בה השגת יעדים של שינוי ושיפור חברתי אינם רק פעולה מדודה של זיהוי צרכים בוערים (דיוור, פער, ריכוזיות וכד'), אלא קודם כל ובמקביל, התמודדות עם אתגר רחב ועמוק הרבה יותר, המאפשר מעורבות רחבה ומשתפת, המעניקה תחושת שייכות ומשמעות לכלל המשתתפים, כתנאי ראשון להצלחת המאבק.

עדיין לא ברור עד כמה השיג המאבק החברתי את מטרותיו, אך נדמה שאין ויכוח על מה שכבר הושג. תחושת המסוגלות העצמית של יחידים וקבוצות התעצמה והתרחבה, נוצרו רשתות חברתיות בין כלל הגורמים. הקשר שנוצר העצים את תחושת השותפות של קבוצות שונות ומגוונות, ובכך נוצרה רמה גבוהה של הזדהות ומחויבות שמחד, הוציאה לרחובות מאות אלפי אנשים ומאידך הוסיפה רובד חדש לשיח החברתי בישראל. מובילי המחאה החברתית יצרו דפוסי פעולה אשר השפיעו כנראה, השפעה ניכרת ומשמעותית על רמת ההון החברתי שבין הפעילים. נראה כי לרמת ההון החברתי הזה הייתה השפעה משמעותית על הישגי המחאה.

קהילות הצעירים בכלל, וקהילות הצעירים בירושלים, בפרט, הנם מסגרת חברתית המתמודדת תדיר עם פיתוח ההון החברתי, בין חברי הקהילה לבין עצמם ובמעגלים הסובבים אותם בשכונה ובעיר ובין הקהילות. הקהילות מקיימות אורח חיים קבוע שמעמיד את הסולידריות החברתית כפרקטיקה ראשונה המסדירה את היחסים בין הפרטים ולא כאמצעי להצלחת שינוי חברתי או מחאה חברתית. בזה הקהילות שונות מרוב הארגונים הפועלים לשינוי חברתי ובוודאי מהמעגלים השונים שהיו פעילים במחאה החברתית של קיץ 2011.

לאחר שנה של התבוננות בתופעה הייחודית של קהילות הצעירים בירושלים, נדמה שמעבר להיותם משאב בעל ערך ייחודי למדיניות העירונית בתחום צעירים וקהילה בעיר, קהילות הצעירים מלמדות אותנו שיעור חשוב על שינוי חברתי לעומק, המשכי ומתמיד. שיעור שהיתי ממליץ גם למנהיגי המחאה החברתית ללמוד.

גיא צפוני
נחלל מאי 2012

צעירים בירושלים - לשם שינוי... ביחד

תחום צעירים בשדמות, מכללת אורנים הוקם במטרה לקדם, ליזום וללוות קבוצות צעירים ולסייע להן לבסס את עצמן **כקהילות חיים**. זאת מתוך הכרה כי רצון טוב, ברק בעיניים ואמונה גדולה בדרך הינם נדבך הכרחי אך לא מספיק על מנת להפוך תופעה זו מנס פלאי למגמה מבוססת ומקדמת בחברה הישראלית.

למה צעירים?

לא לשווא נעשים מאמצים גדולים בחשיבה ובמעשה לשילובם. לא לשווא הכמיהה הגדולה לנוכחותם: הם ממשיכי הדרך, הם ההבטחה להמשכיות, הם הביטוי כי מה שקיים ראוי כי ימשיך ובעצם נוכחותם נבטיח זאת. הם הביטוי להצלחה. עיסוק בצעירים, הוא עיסוק בעתיד, ולכן יש בו הבטחה כה גדולה.

במקום שמתגאה בהתחדשות מתמדת, מצבם של הצעירים מהווה מדד לבריאותו של המקום. בגלל שצעירים הם נושאי החלומות והתקווה לעתיד הם והארגונים שבהם הם לוקחים חלק צריכים להיות יעד מרכזי בבניית חוסנו של המקום ועתידו.

מה הסוד?

מה יביא אותם?

ו...מה ישאיר אותם?

צעירים רוצים בכל מה שמבוגרים רוצים: תחושת שייכות, סולידאריות, כבוד, הצלחה והזדמנויות. המידה שבה יסופקו צרכים אלו תלויה בחברה ובקהילה בה הם חיים. העיסוק בדרכים למשוך צעירים ולבסס אותם למקום תלויה במרחב של גורמים: חומריים, רגשיים, חברתיים. ברוח האתוס החברתי הנפוץ הדגש הגדול על תנאים חומריים הקשורים לפרנסה ותעסוקה תופסים בצדק מקום מרכזי, אך שלא בצדק הם תופסים מקום בלעדי.

פרנסה ותעסוקה הם תנאי הכרחי אך לא מספיק, הם יבואו בזכות זה ויעזבו בזכות זה למקום הבא אלא אם **המקום יהפוך לבית**, בית שרוצים לשמר, לטפח, להמשיך.

מה הופך מקום לבית?

בית הוא המקום שבו יחידים וקבוצות יכולים **לממש** את עצמם באמצעות תחושות של:

משמעותיות - התוספת הייחודית של כל יחיד וקבוצה למקום.

מחויבות - תחושת האחריות למקום.

שייכות - תחושת הבעלות על המקום, זה אני, זה שלי.

ומכאן נורמות של אמון והדדיות מוכללים - תחושת ביטחון חברתית ואישית בסביבה הקרובה. במקום ששם לעצמו להפוך מדדים אלו ליעד פעולה, קהילתיות גבוהה וחסונה היא התוצאה. **קהילתיות** - היא אותה אמנה חברתית התנהגותית משותפת המאפשרת לחבריה לממש את שייכותם ומשמעותם במרחב ציבורי, ולא משפחתי ואישי, באמצעות מערך הרשתות החברתיות.

על מנת שנוכל ליצור מרחבים קהילתיים ומסגרות קהילתיות בשכונות השונות המהוות פוטנציאל השתייכות עבור צעירי המקום יש להבטיח כי יתקיימו בתוכם מספר תנאים שיבטיחו כי קבוצות שונות של צעירים: משפחות בגן, סטודנטים בשכונה, וכדמי' יוכלו ליצור:

- **שוויוניות.**
- **שותפות.**
- **ערבות הדדית.**
- **קידום משימה וערכים משותפים.**
- **ביטוי לייחודיות של כל יחיד.**
- **עזרה הדדית.**

ירושלים עכשיו ומחר...

שילוב הכוחות בירושלים המחבר בין: מדיניות עירונית כוללת, ארגונים אזרחיים המייעדים עצמם לנושא, וגורמים עסקיים המעוניינים בכך יוצר שילוב יוצא דופן והזדמנות נדירה ברמה הארצית. לאגם את כל התנאים הנחוצים על מנת ליצור מסגרות קהילתיות עבור צעירים באשר הם: אלו שהגיעו מחוצה לה, בני מקום סטודנטים ומשפחות צעירות. נייר מדיניות זה, מהווה נדבך חשוב ביצירת תוכנית אב עירונית לתחום קהילות צעירים.

כולי תקווה כי נייר זה יהווה מסד מרכזי לסיוע לכל מי שאמון על כך, ליצור את אותן מסגרות שיהוו הזדמנות ליצור איי השתייכות, סביבה מצמיחה, המאפשרת להם ליצור ולהפוך המציאות בירושלים לבית עבורם.

לא ניתן לצפות מצעירים לבנות קהילה טובה יותר מבלי לרכוש את המיומנויות וההפנמה הדרושים לשותפות אזרחית, מחוייבות קהילתית ואחריות משותפת.

עלינו - חברת המבוגרים הקולטת, על כל שחקניה ומרכיביה לוודא כי יצרנו את כל התנאים שיאפשרו לצעירים להוות את הדור הבא ולקחת את המושכות ביצירת חברה יותר ראויה.

דר' שרלה שדמי-וורטמן

מנהלת שדמות – מרכז למנהיגות בקהילה

מכללת אורנים, מאי 2012

למה קהילות צעירים?

לפני 5 שנים נפגשתי בבית קפה עם בן אראלי ואייל לבל, שסיפרו לי על הקהילה שלהם, קהילת הלוי"ם, שהקימו יחד עם כמה חברים שלהם בקרית היובל. לא הצלחתי להבין מה הם רוצים ולמה זה צריך לעניין את "רוח חדשה", אבל ברמה האישית משהו קסם לי בפורמט הזה של קבוצת חברים שמחויבים לך, ומורידים ממך חלק ניכר מהצורך התמידי של כולנו ב"חיפוש".

לקח לי עוד פחות משבועיים להשתכנע למה זה יכול להיות פלטפורמה מצוינת כדי לחבר צעירים בירושלים. אבל לקח לי 4 שנים להבין למה קהילות צעירים הן באמת אחד הדברים הכי אסטרטגיים לעתידה של ירושלים, וגם לחברה הישראלית.

כולם אומרים שקשה לחיות בירושלים, ומהרבה בחינות הכל "עובד נגדה". למרות כל הסקרים שראיתי (ואת חלקם גם ביצעתי בעצמי במסגרת "רוח חדשה") שמעידים באופן ברור על "תעסוקה" ו"דירור" כגורמים המרכזיים בהחלטה של צעיר אם להישאר לגור בעיר – אני מאמינה בכל ליבי שהגורם הקהילתי הוא הגורם הראשון במעלה – אנחנו רק לא תמיד יודעים להסביר או להבין את זה, ולפעמים אפילו מתביישים להודות בזה.

את הרעיון המאוד אישי הזה הצלחנו לתרגם ב"רוח חדשה" למיזם מקצועי, והיום אנחנו בעיקר מסתכלים קדימה, ואני באמת מאמינה שאת חזון קהילות הצעירים כמחוללות שינוי חברתי צריכה להוביל העיר ירושלים. "מציון תצא תורה" איננה רק אמירה דתית, ואולי זה בעצם כל הסיפור.

ירושלים איננה רק סמל דתי פשוט, אלא סמל למורכבות תרבותית, למחלוקת ולמאבק אמיתי על צביון המרחב הציבורי בו מתנהלת החברה שלנו בישראל. "רוח חדשה" מסתכלת קדימה ורואה ביעד של 50 קהילות צעירות עד שנת 2017 כ"ראש החץ" להפיכת המגמות השליליות של ירושלים, ולביסוס של שכבה "חלוצית" ומנהיגותית של כ-1000 צעירים בירושלים החיים במסגרת קהילות צעירות ובכך ממלאים 3 תפקידים:

- א. לוקחים חלק משמעותי בשמירה על צביון ציוני בעיר ירושלים, בדגש על המרחב הציבורי (בדגש על "העיר הפנימית/העיר ההיסטורית")
- ב. מהווים אבן שואבת לצעירים נוספים להתיישבות בשכונות בהן חיות ופועלות הקהילות, ובעיר ירושלים בכלל.
- ג. לוקחים חלק מרכזי בתהליך החייאת העיר ירושלים וחיזוק שכונות הפריפריה שבה.

הדבר אולי הכי חשוב שלמדתי במסגרת העיסוק במיזם קהילות הצעירים, מעבר לכוחה הרב של התופעה הזו, זה שכמו כל דבר צריך לפתח מתודה מקצועית כיצד למנף אותה, ובדיוק את זה למדנו לעשות. מציאת האיזון העדין בין מקצועיות והבנייה של התופעה ובין שמירה קפדנית על הוולונטריות, הגמישות והיכולת להתאים את עצמנו לכל קהילה ויוזמה – הוא כנראה אחד האתגרים הגדולים של "רוח חדשה" בשנים הקרובות, ולבטח המעניין שבהם.

אלישבע מזי"א

מנכ"ל עמותת "רוח חדשה"
ירושלים, מאי 2012

מבוא

בשלושת העשורים האחרונים מתמודדת ירושלים עם מאזני הגירה שליליים. המשך תופעת ההגירה השלילית מירושלים עלול להשפיע בעתיד על המצב הגיאוגרפי-פוליטי בעיר, על צביונה התרבותי וכן על מצבה הכלכלי-חברתי. ההגירה מירושלים אינה אחידה בזהות המהגרים או ביעדי ההגירה. המהגרים מירושלים הם מכל קבוצות האוכלוסייה החיות בעיר: יהודים חרדים, מסורתיים, חילוניים, דתיים לאומיים, וערבים. **קבוצת הגיל הדומיננטית מבין המהגרים היא של צעירים בגילאים 20-29** (קמחי, חושן ואסף שפירא 2006, חושן 2004).

לצד זאת, בעשור האחרון התקבצו בירושלים מספר רב של בוגרי מכינות קדם צבאיות, בוגרי מסלולי שנת שרות ופעילי ארגוני סטודנטים, שחברו לקבוצות המתנסות ביצירת "קהילות יעוד משיתיות". קבוצות אלו התיישבו כחבורות במספר שכונות בעיר.

מנדט המחקר

מתופעה עירונית למדיניות עירונית – לאחר 6 שנים (2005-2011) של ייזום, הקמה והצמחה של קהילות צעירים בירושלים תוך שיתוף הפעולה בין עמותת "רוח חדשה" ומנהיגות הקהילות, מבקשת עיריית ירושלים לאפשר למקבלי ההחלטות ולאנשי המקצוע המלווים לעבור משלב התגובה לתופעה, לשלב תכנון מדיניות עירונית ופיתוח כלים מקצועיים ליישומה. לשם התמודדות עם אתגר זה, פנתה עיריית ירושלים **לשדמות** – מרכז למנהיגות בקהילה **במכללת אורנים**, וביקשה לקיים מחקר הממפה ומאבחן את תופעת קהילות הצעירים בירושלים.

מטרת המחקר

- א. לאפיין את תופעת קהילות הצעירים בעיר ולבחון את מידת תרומתה למימוש המדיניות העירונית, בתחום הצעירים.
- ב. לגבש המלצות למדיניות עירונית ועקרונות פעולה פוריים ואפקטיביים למימוש המדיניות המומלצת.

שאלות המחקר

- באיזו מידה חיזוקן וביסוסן של קהילות הצעירים בירושלים **תואמים את המדיניות העירונית** בתחום הצעירים?
- האם קהילות הצעירים מהוות משאב ואמצעי **לשיפור דימוי העיר בעיני צעירים**?
- האם קהילות הצעירים מהוות משאב ואמצעי **למשיכת צעירים לעיר**?
- האם קהילות הצעירים מהוות משאב לבניית **חוסן קהילתי בשכונות**?

השערות המחקר

- המאפיינים הייחודיים של ירושלים מושכים צעירים אקטיביסטים לירושלים.
- בתקופת שהותם בעיר, עומדים הצעירים בפני צמתי החלטה משמעותיים בחייהם: בחירת מסלול לימודים ומוסד השכלה/הכשרה, בחירת מקצוע ומקום עבודה, בחירת בן/ת זוג והקמת משפחה ובחירת מקום למגורי קבע.
- לקשרים החברתיים, הקבוצתיים, הערכיים והמשימתיים שבין הצעירים, ישנה השפעה על הבחירות של הצעיר/ה בצמתי ההכרעה האישיים.
- התשתית הקבוצתית קהילתית שנוצרה בעיר, הינה מקור משיכה, השראה והשפעה על צעירים נוספים, שאינם חברי קבוצות וקהילות.
- הקהילתיות שהתהוותה בקרב קהילות הצעירים הנה מצע לגיבוש עקרונות פעולה למסגרות חברתיות של צעירים ומשפחות במסגרות נוספות וחדשות.
- קיומה ופעילותה של קהילת צעירים בשכונה נתונה, מהווה מקור של חוסן חברתי קהילתי בר קיימא לשכונה ומקור משיכה לצעירים ומשפחות.

מתודולוגיית המחקר וגיבוש המלצות למדיניות

מזמין המחקר - רשות הצעירים, עיריית ירושלים.

מגיש המחקר - **שדמות** - מרכז למנהיגות בקהילה, **מכללת אורנים**.

מנהל ומוביל המחקר - גיא צפוני, פיתוח אסטרטגיות קהילתיות.

צוות המחקר - יורם ברוורמן - ראש רשות הצעירים עיריית ירושלים. אלישע מאזיה – מנכ"לית "רוח חדשה". שלמה לוי מנהל "צעירים במרכז". ענבל הלפרין וענת לנדי עוזרות מחקר. דר' שרה שדמי-וורטמן, מנהלת שדמות - יעוץ אקדמי. רועי פולקמן, ראש היחידה לתכנון אסטרטגי עיריית ירושלים - יעוץ כללי.

ועדת ההיגוי העירונית - יקיר שגב ורחל עזריה - חברי מועצת העיר, יורם ברוורמן – רשות הצעירים, רועי פולקמן וגיל ריבוש - היחידה לתכנון אסטרטגי, שלמה לוי ויעלה שקלר – "צעירים במרכז", אלישבע מאזיה יפעת קורן וענבל הלפרין - "רוח חדשה", נעמי סלומון – הרשות לפיתוח ירושלים ורחלי רמברט "טנא ירושלמי".

על מנת לענות על שאלות המחקר, למדוד ולהעריך את השערותיו ולגבש המלצות מדיניות עבור העירייה, ערכנו מחקר בעל מספר מימדים ושלבי פעולה:

1. **איסוף נתונים מאפיינים ועמדות** – יצירת מאגר נתונים על הקהילות והגורמים התומכים בהם.

א. **שאלונים**: (1) שאלון אישי ל-240 חברי הקהילות.

(2) שאלון קהילה ל-7 רכזי קהילות.

ב. **ראיונות אישים**: (1) חברי קהילות.

(2) בעלי תפקידים בעירייה.

(3) ראשי הארגונים ובעלי התפקידים התומכים בקהילות ברמה העירונית וברמה הארצית.

(4) ראשי מנהלים קהילתיים בעיר.

(5) בעלי תפקידים מקרב ארגוני פעולה חברתית בעיר.

(6) ראשי ארגוניים וקרנות התומכים בקהילות.

ג. **קבוצות מיקוד**: (1) נציגי קהילות.

(2) צוות ההדרכה וליווי הקהילות.

(3) צוות רכזי שכונה צעירה.

(4) פורום ארגונים חברתיים בעיר.

2. **ממצאי המחקר, עיבוד נתונים וחילוץ סוגיות נבחרות** - עיבוד הנתונים נעשה ע"י צוות המחקר והוגש לדיון וחילוץ סוגיות בוועדת היגוי עירונית.

3. **פיתוח מדיניות ואסטרטגיה עירונית**

א. **חלופות** - לאור הסוגיות המרכזיות שעלו מתוך הנתונים, גיבש צוות המחקר מספר חלופות לאסטרטגיה עירונית.

ב. **מדיניות** - וועדת ההיגוי גיבשה עקרונות ממיינים ומתעדפים לחלופות למדיניות העירונית וע"פ עקרונות אלו עיצבה מדיניות עירונית מבין החלופות שעמדו לדיון.

ג. **המלצות** - צוות המחקר גיבש מערך המלצות ליישום המדיניות המוצעת.

ד. **הגשת המלצות לראש העיר**.

אפיונים ומגמות בספרות המקצועית בתחום הצעירים

בשנים האחרונות החל המחקר הסוציולוגי והחינוכי, לתת את הדעת להתארכותו של גיל הנעורים והרחבתו של המורטוריום שהחברה מעמידה לצעירים המתבגרים. אנו עדים להתעצבותה של תקופת חיים חדשה הנקראת "Young Adult" "בגרות צעירה" או "בגרות בהתהוות", אשר מאפייניה חלים לרוב על גילאי 20 עד 30. תקופה זו מהווה שלב נוסף, ייחודי ונפרד, במעבר בין התבגרות לבגרות (לבל 2008). הפסיכולוג אריק אריקסון היה הראשון להצביע על הגיל ומאפייניו. הוא זיהה את תקופת הגיל שבין 20 ל-40 כזמן בו על האדם לבחור בין כניסה למחויבות זוגית או להישאר לבד (Marantz Henig 2010).

גיפרי ארנט מגדיר תקופה זאת כ"בגרות בהתהוות" (Emerging Adulthood) בתקופה זו הפרט אינו מאופיין כמתבגר (בעל זכויות פוליטיות וחברתיות של בגיר, לרוב מצוי במערכת זוגית וביכולתו לקבל החלטות משמעותיות בהקשר לחייו) מנגד, הוא עודנו אינו בוגר (לרוב אינו עצמאי כלכלית, ללא יחידה משפחתית משלו, בתהליך לימודים וללא מקצוע קבוע). תקופת חיים זו מאופיינת בבלבול, חיפוש עצמי וחוסר וודאות (Arnett, 2005). ארנט מונה ארבעה מאפיינים של תקופה זו: גילוי הזהות האישית, מיקוד אישי, תחושת חוסר יציבות וארעיות ובחינת חלופות ועיסוק בבחירות. (Marantz Henig 2010).

מרבית המדינות המערביות מתייחסות לתקופת הצעירות כמורכבת מארבעה שלבים: השלמת הלימודים; השתלבות בתעסוקה; מציאת בן/בת זוג והקמת משפחה וילדים (אדיב ואורושלמי, 2010). יש המוסיפים לשלבים אלו גם את עזיבת בית ההורים והגעה לעצמאות כלכלית, וטוענים שהשגת כל אבני הדרך הללו מעידות על סיום תקופת הצעירות ומעבר לתקופת הבגרות (Marantz Henig 2010). עם זאת, הנתונים מארצות הברית מראים כי רק שליש מהגברים בני ה-30 עומדים בכל התנאים הללו, ופחות ממחצית הנשים בגיל זה (שם).

בשלב חיים זה על הפרט להתמודד עם הצמתים המרכזיים בחייו. תוך כדי כך, זהו השלב הראשון בו הוא מחוץ למסגרת תמיכה פורמאלית וללא כתובת ברורה לעזרה. בדידותו של הפרט אל מול צמתים אלו יכולה להיתפס כבעיה אישית, אך הסתכלות רחבה מאירה את העובדה כי הבעיה הינה בעיה חברתית, שכן השלכותיהן של ההכרעות שיקבל הפרט בשלב חיים זה יעצבו את חייו הבוגרים ומתוך כך, את מידת הסתמכותו והשענתו על מערכות המדינה בטווח הארוך (לבל, 2008). ארנט טוען שכפי שבזמנו, כש"גילו" את גיל ההתבגרות, יצרו מערכות המספקות מענים לגיל זה, גם כעת יש צורך בכך שמערכות הבריאות, החינוך, והשירותים החברתיים יכירו בגיל הבגרות הצעירה ובייחודיות שלו. לדידו, יש להתייחס לתקופה זו כאל תקופה קריטית שמשפיעה על חייו של האדם. הבחירות שיעשה בשלב זה יקבעו את צורת חייו, את הישגיו ואת אושרו בעתיד. לכן, יש להתייחס לעיכוב כביכול בכניסה לבגרות כתהליך מקדם, בתנאי שהוא נעשה עם מערכות תמיכה וסיוע מתאימות. לשם כך יש לעודד הורים, ארגונים חברתיים ומקבלי החלטות לפתח כלים ואמצעים המותאמים לצעירים ולצורכיהם (שם). (Marantz Henig 2010).

קהילות הצעירים

את תופעת קהילות הצעירים בישראל בכלל ובירושלים בפרט ניתן להבין כחלק מהתופעה העולמית של "קהילות ייעוד", המוגדרות כהתאגדות של אנשים, באופן משותף וקודם להתיישבות עצמה, לשם מטרה ידועה – לכל הפחות פנימית (דהיינו הכרעה על אורחות חיים משותפים ברמה כלשהי) ולרוב גם חיצונית (דהיינו השפעה על הסביבה הקרובה לפחות, ולעתים גם על הרחוקה) (לביא, 12). קהילת ייעוד נבדלת מכל קהילה אחרת (קהילת תושבים של שכונה או יישוב) בכמה מאפיינים: בקהילת ייעוד ההתגבשות לכדי קהילה מתואמת מראש וקודמת להתיישבות בפועל; אורחות החיים המשותפים מתהווים בה לא רק מתוך הפרקסיס המשותף אלא נקבעים בחלקם לפני ההתיישבות, ובכל מקרה חלק ניכר מהם מתעצב מתוך שיחה משותפת ובאופן מודע; כמעט בכל קהילת ייעוד קיים תהליך מיון, גלוי או סמוי, ובמרביתן קיים גם מרכיב של פעילות המופנית אל מחוץ למסגרת הקהילה (שם, 13-14).

גורמים שונים ניסו לספק הגדרה שתאפיין את הקהילות בארץ. על פי שדמי-וורטמן, הקהילות מוגדרות על-ידי אורחות חיים משותפים, לימוד ובירור משותף ואקטיביזם. קרן אורן מגדירה קהילה לפי עמידה בקריטריונים של התיישבות קבע של צעירים העובדים לפרנסתם בפריפריה הגיאוגרפית, אורחות חיים משותפים וערכות הדדיות. כנס יסוד של הרשת העצמאית של הקהילות מגדיר מאפיינים חמורים יותר: מחויבות לתיקון אישי וחברתי וקיום חלופה משמעותית עבור צעירים, ארגון משותף וחיים קהילתיים כבשורה לחברה הישראלית, יצירת גשר בין אוכלוסיות, ארגון לומד ובעל בירור פנימי וניהול המשימה החברתית בהקשר הלאומי (שם, 14). ניר מיכאלי, במחקרו, אינו מספק הגדרה של קהילה, אך מונה מספר מאפיינים משותפים לקהילות השיתופיות: תפיסת הקבוצה כמקור לעיצוב האדם והחברה; שיתופיות קבוצתית כמאפשרת ריבונות ובחירה אישית וכמצמיחה תרבות יהודית; עצם קיומן של הקבוצות נתפש כמעשה פוליטי, ומעבר לכך הקבוצתיות מתאפיינת בלקיחת אחריות והצבת המשימות החברתיות במרכזה; משימתיות ושיתופיות נתפסות כמשלימות זו את זו ולא נוגדות זו את זו (מיכאלי, 96).

לאור ריבוי הקהילות והגיוון הרב ביניהן, עולה כי כמעט בלתי אפשרי, ואולי אף לא ראוי מבחינה מחקרית, ליצור הגדרה אחת אשר תקיף את כל הקהילות (לביא, 15). עם זאת, מרוב המוחלט של המחקרים עולים שני מימדים המאפיינים את כלל הקהילות – מימד ה"פנים" ומימד ה"חוץ": המימד הפנים קהילתי כולל קיום אורחות חיים משותפים, הכוללים יצירת נורמות ומנגנונים המבטאים את היחד המשותף, יחד וחברות ספונטניים, יצירת תרבות משותפת ולימוד לשם יצירת חזון משותף (לביא 12, מיכאלי 107, שדמי-וורטמן 24). המימד החוץ קהילתי כולל מגוון רחב של פעולות, החל מתפיסת עצם החיים בקבוצה כפעולה פוליטית ומקדמת שינוי בהיותה מקור להשראה, דרך שאיפה לשינוי חברתי באמצעות עידוד והקמת קבוצות נוספות, תפיסת הנוכחות של הקהילה ביישוב או בשכונה – לרוב בפריפריה – כמשפיע ותורם, תפיסת הקהילה כמעודדת ומשמרת את התודעה החברתית והדחף לשינוי אצל כל אחד מחבריה, כקבוצה וכיחידים, ועד לפיתוח משימה משותפת לשינוי חברתי בסביבה הקרובה או הרחוקה (שדמי-וורטמן 24-22, לביא 12, מיכאלי 100).

מחקר שביצעה קרן אורן, אשר ביקש לא להגדיר אלא לאפיין את הקהילות בארץ, ובחן מדגם של קהילות מרחבי הארץ (ולא כלל את הקהילות הירושלמיות), מציין כי הסיבות העיקריות להצטרפות לקהילות הינן פיתוח העיר ותושביה, תוך עשייה חברתית בתחומי החינוך והרווחה; אורח חיים והשתייכות קהילתית ואידיאולוגית; תיקון עולם; גורם אנושי (היכרות וחברות מוקדמת עם חברי הקהילה) ומקומיות (מגורים קודמים בשכונה/יישוב בה פועלת הקהילה) (שרון 2009). מאותו מחקר עלה כי מאפייני הרקע של חברי הקהילות במדגם מצביעים על כך שהקהילות הן קהילות חיים – כ-70% מחברי הקהילה נשואים, ובקרב כ-70% יש ילדים. אחוזי הצמיחה (הצטרפות חברים חדשים) של הקהילות עומדים על 20% בממוצע לקהילה. מעל 80% מחברי הקהילות בעלי השכלה אקדמית – כרבע בתחום החינוך, רבע במדעי החברה ורבע במדעי הרוח. 70% מחברי הקהילות בעלי תעודת הוראה. כ-70% מהחברים מדווחים כי ההשכלה והידע שלהם תורמים במידה בינונית עד גבוהה מאד לפעילות הקהילה. ל-65% מהחברים יש שאיפות ללמוד בעתיד לימודים אקדמיים. קרוב ל-70% מהחברים בוגרי תנועות נוער, כ-60% מתוכם מבני עקיבא. כמחצית מחברי הקהילות עוסקים בתחומי החינוך, כאשר הבסיס הכלכלי של החברים אינו מגיע מפעילות הקהילה – 23% מהחברים מחזיקים ברבע משרה בשכר בעמותת הקהילה, ואלו בעיקר בתפקידי ניהול וריכוז פרויקטים.

מתשובות החברים לתפישת מטרות הקהילה, המאפיינים הייחודיים של הקהילה והסיבות להצטרפות אליה עולה תמונה ברורה – חברי הקהילה רואים בקהילה שלהם כאופק לחיים ארוכים – קרוב ל-80% רואים עצמם גרים בקהילה לעוד שנים רבות. החברים תופשים את החיים בקהילה לא כאמצעי אלא כמטרה לכשעצמה – חיים שתפניים, חיים של מעורבות והתערבות הדדיים – הן כלפי החברים של הקהילה, והן כלפי הקהילה הסובבת ביישוב. סגנון חיים זה מהווה גם "תשובה" כנגד סגנון החיים המיינסטרימי, כך חיי הקהילה מהווים מקור השראה לחברה, כשבראש וראשונה בולטת בייחוד הפלורליסטיות של חברי הקהילה והרצון לאינטגרציה מקומית והשתלבות קהילתית. העשייה הענפה בתחומי החינוך והרווחה והחברה הם לב השתקפות של מטרות הקהילה, של הסיבות להצטרפות ושל ייחודיות הקהילה גם יחד (שם).

העיר והשכונה כזירת פעולה לקהילות הצעירים

רוב הקהילות בארץ בוחרות להתיישב בפריפריה הגיאוגרפית, בין אם מדובר בעיירות פיתוח או בשכונות מצוקה בערים הגדולות. הבחירה במקומות אלה כמקום מגורים קבוע לקהילה מעלה דילמה יסודית החוזרת על עצמה בהרבה קהילות, הכוללת שלושה מתחים יסודיים: מתח בין טיפוח בית קבוצתי לבין טיפוח זירה משימתית; מתח בין התמקמות בפריפריה שבמצוקה לבין שאיפה לרמת חיים נאותה; ומתח בין 'לחיות עם' לבין 'לתקן את' (מיכאלי, 124). מיכאלי מציג שתי גישות המציעות מוצא למתח אחרון זה: גישה אחת טוענת כי הפעילות המשימתית מגבירה היכרות וקשרים, ואילו הגישה השנייה טוענת כי החיים המשותפים מסייעים להגביר אמון וליצור תהליכי השפעה מתמשכים וכי חיי השכונות מבססים יחסים מתמשכים ואלו מאפשרים יתר פתיחות וקבלה של הפעילות המשימתית (שם).

למרות מתחים אלה, הסקר של קרן אורן מראה כי חברי הקהילות שנחקרו שואפים ליצור שינויים בתחומים רבים ביישוב – כשהתחום הבולט הוא שיפור בתחום החינוך וקידום נוער. ברב המכריע של התחומים (למעט בשאיפה ליצור שינויים ברמה הפוליטית) כבר נוצרו שינויים רבים. בנוסף לכך, תחושת המחויבות ליצירת שינוי ביישוב היא חזקה מאד – קרוב ל-90% מהחברים מרגישים מחויבים לתרום לקהילה ולישוב וגם מאמינים ביכולתם ליצור ולתרום לשינוי משמעותי (שרון 2009).

הקושי בפעילות במרחב המוניציפאלי אינו מוגבל רק לפעילות של קהילות, אלא נובע מקושי עקרוני הטבוע בסיטואציה. ב"ערכת ההפעלה" של מרכזי הצעירים בישראל מצוין כי בשנים האחרונות המגזר השלישי ופעילות החברה האזרחית נמצאים בפריחה חסרת תקדים, המביאה עמה מורכבות שקשורה בהתנהלות המגזר השלישי בינו לבין עצמו ובינו לבין המגזר הציבורי. מורכבות זו מתייחסת לעניינים כמו יחסי עבודה, חלוקת עבודה, חלוקת תקציבים, גיוס משאבים ושימור מעמדו של המגזר הציבורי לצד חיזוקו של המגזר השלישי. מורכבות זו מצויה הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית, אך מתבטאת ביתר שאת ברמה המוניציפאלית. ייחודו של השדה המוניציפאלי בכל הקשור לפעילות בתחום ההתנדבות נובע משני גורמים עיקריים: שטח גיאוגרפי מוגדר היוצר שדה מוגבל לפעילות הארגונים ופוטנציאל לתחרות, ותחרות בין ארגונים מקומיים לארגונים ארציים הפועלים במרחב המוניציפאלי. לצד התחרות קיימת גם כפילות בפעילות השונה המתרחשת בשדה המוניציפאלי.

פיתוח שותפויות בין הארגונים לבין הרשות יביא ליעול הפעילות ולהסרת כפילויות וישמש בסיס לפעילות יעילה יותר. שיתוף פעולה פורה בין שני הגורמים הללו מצריך מנגנונים לפיתוח יכולותיו של כל צד, לחיזוק הדיאלוג ביניהם, ללמידה הדדית, וכן לניסוח עקרונות לפעולה ולהתנסות משותפת מוצלחת (שיין 97, 2010). לשם כך יש ליצור תשתית ארגונית למפגש בין המערכת המוניציפאלית לארגוני הצעירים (ובניהם הקהילות הצעירות), ליצור תיאום ביניהן ולחזק את שיתוף הפעולה ואיגום המשאבים בין הרשות לקהילות ובין הקהילות לבין עצמן (שם, 98).

ליווי מקצועי לקהילות

במחקר מוקדם יותר שנערך עבור קרן אורן מצוינות סוגיות מרכזיות בהן הקהילות הצעירות זקוקות לתמיכה וליווי. סוגיות אלו מתחלקות לנקודות העוסקות בחיים הפנים-קהילתיים ולכאלו אשר עוסקות בפיתוח וקידום העשייה החוץ-קהילתית של הקהילה. ברמה הפנים-קהילתית, המחקר מציין שיש צורך בליווי שיסייע בגישור על המתח שבין עבודה כלפי פנים ועבודה כלפי חוץ. יש לסייע לקהילות צעירות להבין כי פעילות פנים-קהילתית גם היא כלי להגשמת החזון, ולעודד אותם להשקיע בחייהם הפנים קהילתיים ולעבוד על האספקטים הפנים קהילתיים והחוץ קהילתיים כל הזמן ובמקביל. דבר זה מצטרף לצורך בליווי שידריך ויסייע במציאת דרכים בהן ניתן ללכת על מנת לשמר את הקהילה כ"קהילה צעירה" ולמנוע את הפיכתה לעמותה מקצועית בלבד.

בפן החוץ-קהילתי, חשוב להקנות מיומנויות של עבודה מול גופים מקצועיים, יצירת שותפויות ומערכי פעולה, שכן הקשרים עם הרשות המקומית אמביוולנטיים פעמים רבות, ברוב המקרים אין לחברי הגרעין הצעיר יכולת לטפח קשרי עבודה יישומיים עם הרשות בכוחות עצמם. בנוסף, יש לפתח את נושא העבודה על פרויקטים, אם באמצעות יצירת "סל פרויקטים" ותיוכם של רעיונות לפרויקטים ואם באמצעות שילוב חברי הקהילה בפרויקטים קיימים באזור. כמו כן, יש לחבר אותם באמצעות חיבור שלהם כגרעין לפרויקטים הללו ו/או באמצעות עבודה עצמאית של חברי גרעין שונים בהם. ההמלצות שלעיל מעוררות אתגרים בתחום הפעילות החוץ-קהילתית, וליווי נדרש לשם מציאת דרכים לגישור על המתח שבין עבודה כלפי פנים ועבודה כלפי חוץ, וביורר כיצד ניתן להרחיב את ההיכרות של כלל התושבים עם הקהילה. לבסוף, הליווי המקצועי יכול וצריך לסייע בבניית מדדים לקהילות ולקרנות לצורך בדיקת עמידה ביעדים (בר און 2007).

ניר מיכאלי טוען שהליווי שקיבלו הקבוצות השיתופיות עד כה התאים לגילאי ה-20, וכעת עומד בפני הגופים המלווים האתגר של יצירת מערכות ליווי, טיפוח ומתן מענה לקהילות אשר מתבגרות, מגיעות לגילאי ה-30, וחבריה עוברים לשלב אחר בחייהם – לא עוד רווקים סטודנטים, כי אם בעלי משפחות וקריירות. האתגרים העומדים בפתחו של מערך ליווי כזה, לדידו, הינם סיוע במציאת או יצירת אתרים למגורי קבע, ליווי עיצוב חיים משפחתיים, פיתוח מסלולי למידה אקדמיים וטיפוח מעגלים משימתיים בחינוך הפורמלי (מיכאלי, 2020). חשוב לזכור שמיכאלי מתייחס לקבוצות הצומחות במסגרת תנועתית, ולכן לא בהכרח כל ההמלצות שלו ניתנות לתרגום אחת לאחת למסגרת הקהילתית הבלתי תנועתית. מיכאלי מציע למערכת התנועתית להקים שני מערכי ליווי נפרדים לשני שלבי החיים בהם נמצאות הקבוצות – מערך צעיר אשר יתמוך בקבוצות חדשות וצעירות, ויהיה בו דגש רב יותר על עשייה חברתית ויזום פרויקטים של הקבוצות, כמו גם ייזום והצמחת קבוצות נוספות, ומערך בוגר שיתמוך בקהילות הותיקות והמבוגרות יותר, שיתאפיין באיזון בין המחויבות המשימתית לבין חיי קהילה ומשפחה, בפתחת אפשרויות לעיסוק משימתי מגוון ובביסוס "בית" במלוא מובן המילה (שם, 2020).

רקע להתהוות קהילות הצעירים במרחב העירוני בישראל 1979-1992

בסוף שנות השבעים החלו צעירים, בני קיבוצים, לחפש דרכי הגשמה חברתית החורגת מן הנתב והתלם המקובל באותם שנים. צעירים אלו חונכו להגשמה באמצעות פיתוח וחיזוק התיישבות שיתופית, כפרית. בשנות ה-70 היה מדובר בעיקר בשטחים הכבושים שלאחר מלחמת ששת הימים (סיני, הבקעה, והגולן). צעירים מעטים, בעלי רגישות ייחודית לשאלות חברתיות, חשו את הפער ההולך ומעמיק בין נתיבי ההגשמה החלוצית המסורתית עליה חונכו בקיבוץ ובתנועת הנוער, ובין האתגרים החברתיים הזועקים מן הרחוב הישראלי. הפער העמוק בין סדר היום ה"חלוצי התיישבותי" לבין סדר היום החברתי, לא נתן להם מנוח, ובחוגים שונים החלה חשיבה חתרנית לשיח הקיים ולמסד הקיבוצי.

בשנת 1979 התיישבה קבוצה ראשונה של בני הקיבוץ הדתי בשכונת הבוכרים בירושלים וייסדה את הקיבוץ העירוני הראשון בדורנו, **קיבוץ ראשית**. 8 שנים לאחר מכן, בשנת 1987 הקימו מספר מצומצם של צעירים את הקיבוצים העירוניים החילוניים, **תמוז** בבית שמש ו**מגוון** בשדרות. בשנת 1992 פרשה חבורה מקיבוץ ראשית והקימה את קיבוץ **בית ישראל**, בשכונת גילה בירושלים.

המעשה והמחשבה החלוצית, פורצת דרך, של ארבעת הקיבוצים העירוניים הללו, היתה ועודנה, מקור השראה, רב עוצמה, לצעירים רבים בחברה הישראלית. בתנועות הנוער הציוניות והחלוציות בא הדבר לידי ביטוי, במהפכה אידיאולוגית וארגונית. במהלך שנות ה-90 תנועות הנוער שינו את יעד ההגשמה מהקיבוץ המסורתי, לחיי קהילה שיתופית במרחב העירוני הישראלי. בנוסף אליהם החלו גרעינים תורניים להתיישב בעיירות פיתוח ובשכונות מצוקה בערים כרעיון חלוצי חדש במקביל להתיישבות בשטחים הכבושים. בשנות ה-2000 הצטרפו בוגרי המכינות הקדם צבאיות וקבוצות אקטיביסטיות חברתיות מקרב ארגוני סטודנטים וייצרו נתיב נוסף בעיצוב הקהילות העירוניות. **משנות התשעים ועד היום, הוקמו מאות קהילות עירוניות בערים ועיירות בכל רחבי הארץ המאגדות אלפי צעירים.**

רקע להתהוות קהילות הצעירים בירושלים

מקיבוץ עירוני למרחב קהילתי שכונתי - מראשית דרכו קיים קיבוץ בית ישראל בשכונת גילה בירושלים, מסלולי שרות אזרחי וצבאי ובהמשך גם מכינה קדם צבאית. מסלולים אלו הפכו עם השנים לאבן שואבת עבור עשרות צעירים (דתיים, חילונים גברים ונשים) אשר ביקשו להמשיך את המעורבות החברתית רוחנית, אליה נחשפו במהלך שירותם. חבורות של צעירים בוגרי המסלולים החלו להתקבץ בשכונת גילה ופיתחו מסגרות חיים קהילתיות ומיזמים חברתיים לצד הקיבוץ. עם השנים הוקמה עמותת "רעות" המהווה את המסגרת הארגונית לחיי הקהילה ולמערך מסועף של מיזמים קהילתיים בשכונה ובעיר.

מחבורות סטודנטים לקהילות צעירים - בין השנים 2004-5 התקבצה בירושלים מסה קריטית של בוגרי מכינות קדם צבאיות, בוגרי מסלולי שנת שרות, ופעילי ארגוני סטודנטים. המכנה המשותף של צעירים אלו היה הרצון העז לעצב אורחות חיים סטודנטיאליים מעורבים ופעילים. בשנים אלו החלו בתהליך גיבוש קבוצתי קהילתי שתי חבורות סטודנטים בנפרד וללא כל קשר (חורש והלויים). קבוצות אלו יצרו את המסד הראשון לתהליך התגבשות חבורות סטודנטים לקהילות חיים ויעוד בשכונות ירושלים. בין השנים 2004-2011 פעלו בסך הכל כ-12 קבוצות סטודנטים לקראת גיבוש קהילתי ומתוכם שש קבוצות צלחו את שלוש השנים הראשונות ועברו מהשלב הסטודנטיאלי לשלבי חיים נוספים (חורש, הלויים, רימון, אלומה, קצי"ר, שלוא). חברי קבוצות אלו, נמצאים בתהליכים מתקדמים של הקמת משפחות, ביסוס קריירה, בחירה חוזרת ונשנית בקבוצה כדרך חיים.

מקהילות בודדות לתופעה עירונית – כבר בצעדים הראשונים של גיבוש קבוצת הלו"ס היו חברים שראו בהתגבשות הקבוצתית קהילתית דבר בעל ערך מעבר לקבוצתם והחלו לחפש נתיבים להרחבת התופעה וביסוסה בעיר. כחלק מחיפוש שותפים חברה מנהיגות זו לעמותת "רוח חדשה" (ארגון המבקש למנף את אוכלוסיית הצעירים לכוח מוביל בעיר) והחלו לפעול במשותף להרחבת תופעת קהילות הצעירים בעיר. מטרת השותפות היתה לאפשר פעולה שמחד, משמרת את הוולונטריות הרעיונית קהילתית ומאידך, פועלת באופן סדור, מקצועי ואפקטיבי להשגת המטרה. אחד הצעדים הראשונים ששותפות זאת הביאה היתה פניה למוסד מומחה ומוביל בפיתוח קהילתיות - שדמות במכללת אורנים. שדמות התבקשה ללוות ולהדריך את המנהיגות המשותפת לקהילות ול"רוח חדשה" בפיתוח צעדים מובנים ומקצועיים של תופעת קהילות הצעירים בעיר.

- היעוץ, הליווי וההנחייה של הגורם המקצועי איפשרו פעולה ממוקדת בארבעה יעדים מרכזיים:
- ביסוסן של הקהילות הקיימות כמסגרת חיים ברת קיימא.
 - בניית מערך ייזום וליווי קהילות חדשות.
 - בניית מערך שותפויות בין הקהילות.
 - פיתוח מערך שותפויות עירוניות, ארציות ועולמיות למיזם.
- לאחר חמש שנים של פיתוח המיזם במסגרת זו נוצרה נוכחות ונראות בולטת של קהילות הצעירים במרחב העירוני הירושלמי בכלל ובקרבת מקבלי ההחלטות בעירייה בפרט.

לצד התבססותם של קהילות אלו, ממשיכה עמותת "רוח חדשה" ליזום הזדמנויות להתהוות קהילות צעירים בעיר וללוות ולסייע לקבוצות חדשות בתהליכי גיבוש קהילה. בשיתוף פעולה עם הרשות לפיתוח ירושלים מובילה רוח חדשה מיזם חדש של "עושים שכונה" - חבורות סטודנטים החיים ופועלים בשכונות. כמו כן, "רוח חדשה" מקיימת שיתוף פעולה עם ארגון "צעירים במרכז" (שותפות של הגיוינט ועיריית ירושלים) ויחדיו הם מקדמים פיתוח והפעלה של מודלים למשיכת ארגונים חברתיים בעיר להטמיע שיטות קהילתיות בפעילותן. "צעירים במרכז" יזם את תוכנית "שכונה צעירה" המייצרת הזדמנויות למנהיגות קהילתית צעירה בשכונות. כל אלו ועוד, הנם החלקים העיקריים המהווים את התשתית להמשכיות התופעה בעיר ובמהלך שנת המחקר בעיר 2010-11 נמצאות כ-6 קבוצות עצמאיות המקבלות סיוע ותמיכה בשלבים הראשונים בהתהוות קהילתית ובנוסף, ארבעה גרעיני סטודנטים במסגרת "עושים שכונה" ושתי קבוצות בהתהוות.

נתונים על קהילות הצעירים בירושלים

קהילות הצעירים בירושלים 1992-2011

* הנתונים נאספו באמצעות שאלונים, ראיונות אישיים, קבוצות מיקוד דו"חות ומסמכים (פרוט במבוא בפסקת המתודולוגיה).

בית ישראל - נוסדה בשנת 1992 בשכונת גילה ומונה היום 55 משפחות ו-50 צעירים וכ-100 ילדים.

מחצית הקהילה יושבת בתוך מרכז הקליטה בגילה א' והשאר ברחובות הסמוכים. קהילת בית ישראל הנה קהילה פלורליסטית המורכבת ממשפחות ורווקים: דתיים, מסורתיים וחילונים. הקהילה ייסדה את עמותת "רעות" שמסגרתה מאגדת את חבריה ואת הפעילויות הקהילתיות: מכינת קדם צבאית בשכונה, בית מדרש בשיתוף מיתרים והמנהל הקהילתי ל-20 צעירים, פרויקט "שכונה צומחת" כולל משחקיה, חונכויות אישיות, מרכזי למידה, פעילות לנוער, התנדבות בחמישה בתי ספר בשכונה. הפעילות מקיפה סה"כ כ-500 ילדים ובני נוער. קייטנות במינהל הקהילתי. הקמת 3 גני ילדים וכפר סטודנטים.

חורש - הוקמה ב-2004 בגבעה הצרפתית בדירות סטודנטים ובהמשך עברה לקרית יובל (מרבית החברים מתגוררים באותו בנין). הקהילה מונה 12 חברים. מייסדי הקהילה הנם יוצאי תנועות נוער ואנשים שהרעיון של חיים משותפים משך אותם. חברי הקבוצה מממנים יחד הוצאות תרבות משותפות, חוגים קבלות שבת וחגים, נפגשים אחת לחודש לסמינר לימוד ונוטלים חלק במאבקים חברתיים ופוליטיים שונים בעיר ובמדינה. חברי חורש ממובילי המאבק החילוני בקרית יובל. קהילת חורש חברה בעמותת "טנא ירושלמי" ארגון הגג של הקהילות והמסגרת המשפטית של המכינה הקדם צבאית בקרית יובל.

הלום - נוסדה ב-2005 בקריית יובל. הקהילה מונה כ-20 חברים המתגוררים בשכונה ופעילים בעשייה חינוכית בשכונה. הקהילה מפעילה מראשיתה, מרכז למידה ומועדון נוער הנותן מענה לימודי וחברתי לכ-120 בני נוער בשכונה. חברי הקהילה מקיימים מפגשים שבועיים קבועים, מציינים יחד שבתות וחגים, לומדים ומגבשים יחד אורחות חיים משותפים. חלק ניכר מחברי הקהילה עוסקים במקצועות חינוכיים שונים ברחבי העיר ובמינהלים הקהילתיים, ולאחרונה החליטה הקהילה להישאר למגורי קבע בירושלים. מספר חברי הקהילה יזמו הקמת פעוטון. קהילת הלום חברה בעמותת "טנא ירושלמי" ארגון הגג של הקהילות והמסגרת המשפטית של המכינה הקדם צבאית בקרית יובל.

אלומה - הוקמה ב-2007, בשכונת נווה יעקב, עברה למוסררה וב-2011 עברה לקרית יובל והצטרפה לאשכול הקהילתי בשכונה. הקהילה הפעילה מערך תוכניות חינוכיות-חברתיות לבני נוער ופרויקט חינוכי עם ילדי כיתות א' ו-ב' בבית הספר "המאוחד" בנווה יעקב ופועלת לשיפור איכות החיים בסביבת מגוריה. בנוסף, הקהילה מקיימת מפגשים קבועים חברתיים ולימודיים ומצינת חגים ומועדים. קהילת אלומה חברה בעמותת "טנא ירושלמי" ארגון הגג של הקהילות והמסגרת המשפטית של המכינה הקדם צבאית בקרית יובל.

שלווה - נוסדה כקהילה סטודנטאלית ב-2007 כ-14 חברים החיים בקומנה בשכונת קטמון, ומקיימים אורח חיים שיתופי ואקולוגי. הקהילה נוהגת לקיים מפגשים שבועיים למטרות לימוד לחגוג יחד חגים ולעבוד יחד בגינה שבשכונה. קהילת שלווה חברה בעמותת "טנא ירושלמי" ארגון הגג של הקהילות והמסגרת המשפטית של המכינה הקדם צבאית בקרית יובל.

רימון - נוסדה ב-2007, בשכונת מוסררה כקבוצת סטודנטים שחברו יחד למטרות התנדבות, לימוד משותף והקמה הדרגתית של קהילה. בהמשך הקבוצה עברה לקרית יובל ומונה היום כ-14 חברים (7 זוגות וילדים ראשונים). הקבוצה נפגשת אחת לשבוע למפגשי הקבוצה המוקדשים בחלקם ללימוד ושיחה, ארוחות משותפות, חגים ואירועים חברתיים אחרים. לקבוצה רקע בפעילות חברתית חינוכית במסגרת המנהל הקהילתי מורשה (מוסררה), הממוקדים בצמצום פערים לימודיים ומתן מענה לצרכים חברתיים, חינוכיים וסביבתיים בשכונה. קהילת רימון חברה בעמותת "טנא ירושלמי" ארגון הגג של הקהילות והמסגרת המשפטית של המכינה הקדם צבאית בקרית יובל.

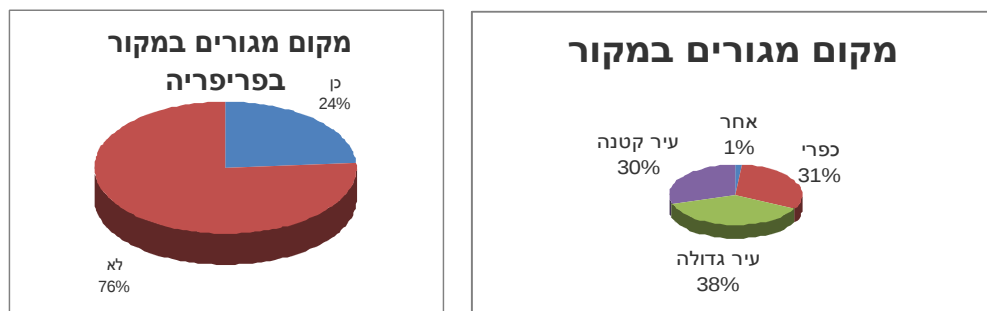
קבוצות חדשות בצעדים ראשונים

1. קצ"ר, בוגרי מכינת רבין, כ-13 חברים, קרית יובל.
2. פרא, בוגרי תנועת המושבים, כ-8 חברים, קטמון הישנה.
3. נחלאים, בוגרי מסלול נח"ל, כ-8 חברים, קטמון.
4. ישראלעולים, עולים וותיקים, כ-12 חברים, רחביה.
5. פעילים חברתיים, כ-5 חברים, נחלאות.
6. גרעין עושים שכונה, קרית מנחם.
7. גרעין עושים שכונה, הגבעה הצרפתית.
8. גרעין עושים שכונה, קרית יובל/קטמונים.
9. קבוצת תאטרון, קרית יובל.
10. גרעין אדמה, בוגרי השומר הצעיר, גבעת מרדכי.
11. 2 קבוצות בהקמה והתהוות.

מאפייני רקע של חברי הקהילות - 2011

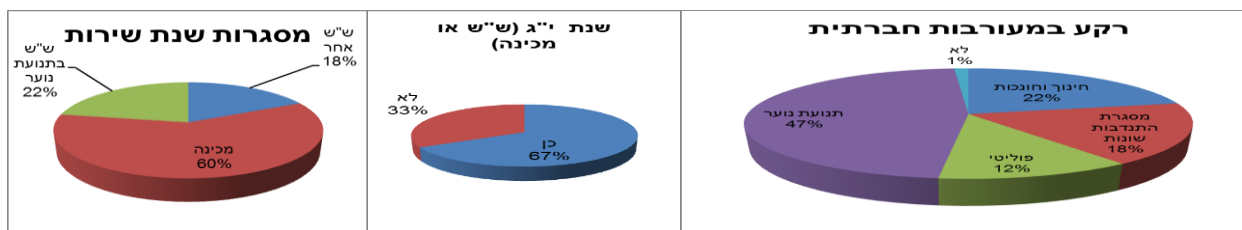
מקום מגורים מקורי:

כ-86% מחברי הקהילות נולדו גדלו והתחנכו מחוץ לירושלים (כ 14% ילידי ירושלים) מקום המגורים המקורי של חברי הקהילות מגוון מאוד ואין בו מובהקות ברורה. הפריסה גאוגרפית רחבה ומקיפה את מירב האזורים בארץ. מאפיין ייחודי למוצא של חברי הקהילות הוא ש-62% מחברי הקהילות באים מרקע של יישובים כפריים קהילתיים ו/או עיירות וערים קטנות (רק 38% מערים גדולות).

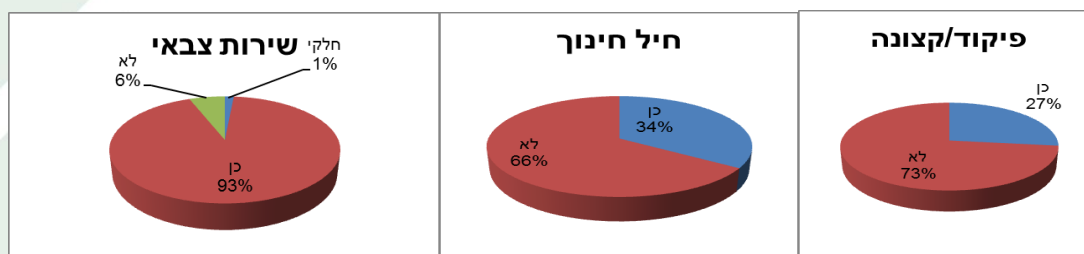
רקע בפעילות חברתית:

חברי הקהילות הנם צעירים בעלי מאפייני רקע של אקטיביזם חברתי. 99% העידו על השתתפות בפעילות חברתית התנדבותית בגיל הנעורים עד שנת שרות. רק 1% אחד מחברי הקהילות ללא רקע של עשייה חברתית בגיל הנעורים וחלקם היו מעורבים ביותר משדה אחד. חלוקת שדות המעורבות החברתית 47% בתנועות נוער, 22% חינוך וחונכות, 18% אחר, 12% בפעילות פוליטית. 67% מחברי הקהילות דחו בשנה את שירותם הצבאי ולקחו חלק באחד מערוצי שנת השרות.

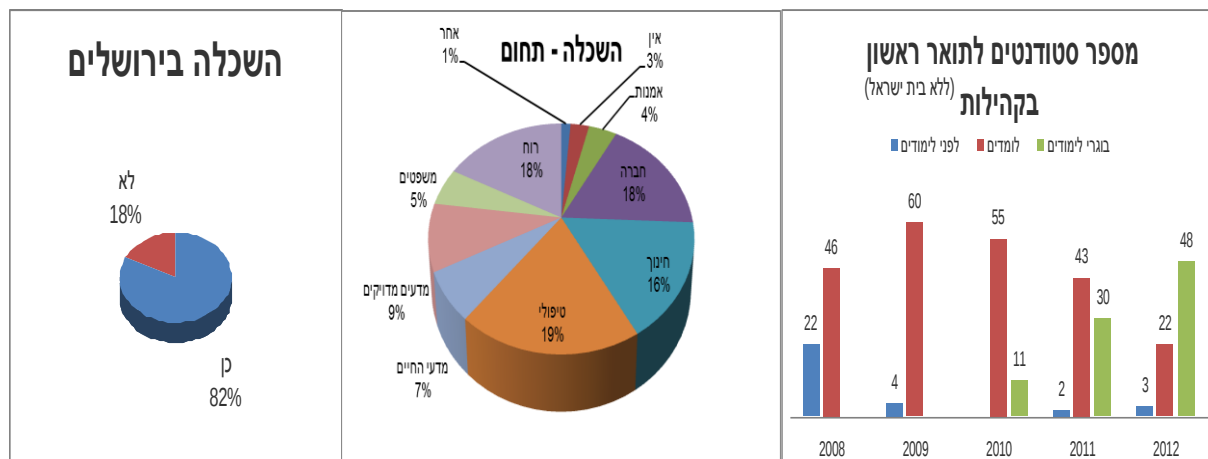
שרות צבאי:

94% מחברי הקהילות שירותו בצבא (93% שרות מלא) 34% בתחומי החינוך, 27% במסלולי פיקוד וקצונה.

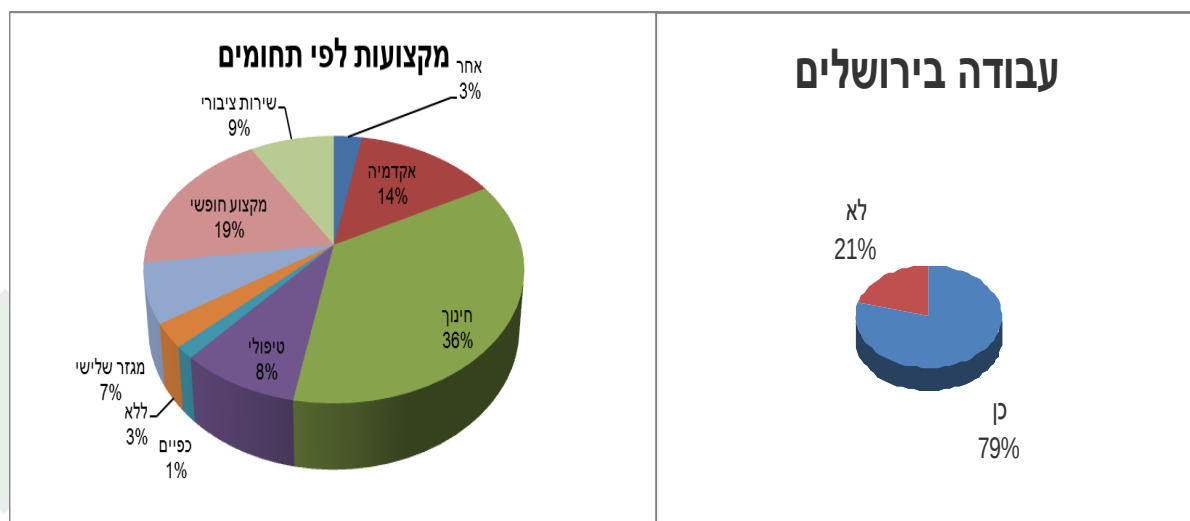
השכלה ולימודים אקדמאים:

97% מחברי הקהילות בירושלים בעלי השכלה אקדמית או במהלך הלימודים. התפלגות תחומי ההתמחות האקדמית הם 37% מדעי החברה והתמחויות טיפוליות, 18% מדעי הרוח, 16% חינוך, 16% מדעי החיים ומדעים מדויקים, 5% משפטים, 4% אומנות, 1% אחר. 82% מחברי הקהילות למדו ולומדים בירושלים.

מקום עבודה ומקצוע:

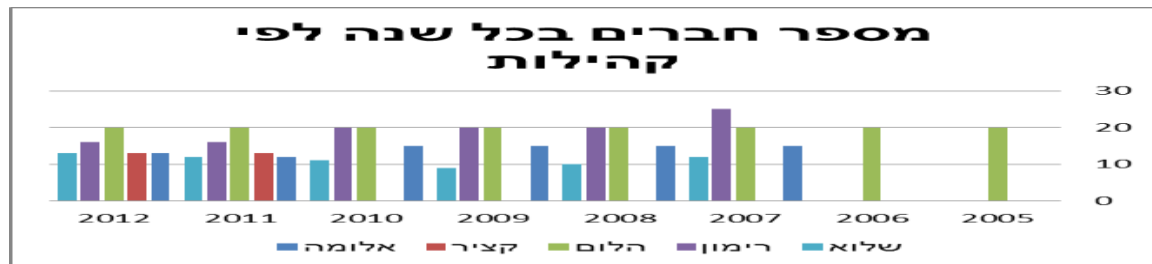
79% מחברי הקהילות עובדים בירושלים. התפלגות המקצועות, חינוך 36%, מקצועות חופשיים 19%, הוראה ומחקר באקדמיה 14%, שירות ציבורי (ממשלתי ועירוני) 9%, מקצועות טיפוליים 8%, מגזר שלישי (עמותות) 7%, עבודת כפיים 1%, לא עובדים 3%.

מאפייני הקהילות 2005-2011

מספר חברים בקהילות:

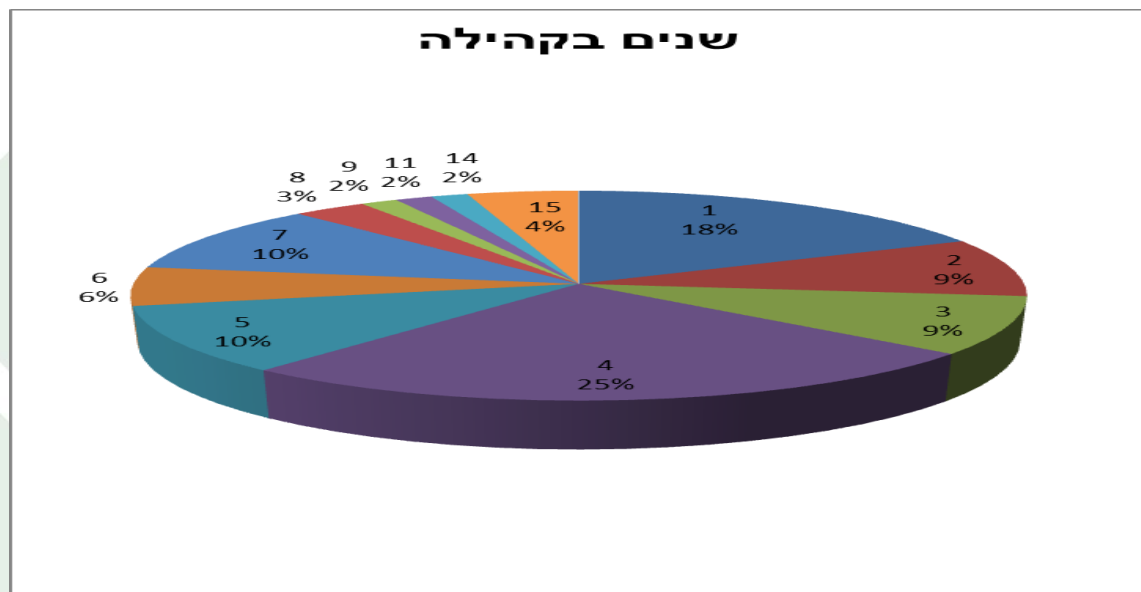
מספרי החברים בקהילה שונים מאוד בין קהילה לקהילה בין 160 (בית ישראל) לבין 8 (בקטנות). בבית ישראל ישנה מגמה קבועה של גדילה במספר החברים הנובעת ממבנה הקהילה ומקורות הצטרפות החברים (בוגרי מסלולי החינוך והצבא). ביתר הקהילות המגמה המרכזית היא שימור הגרעין המייסד קבלת בני זוג של חברים ויצירת רשת קהילות בשכונה (אשכול הקהילות בקרית יובל). תפיסת ההרחבה של הקהילות בקרב קבוצות אלו היא הקמת קבוצות קהילתיות חדשות ולא הרחבת הקיימות.

מספר שנות וותק בקהילה:

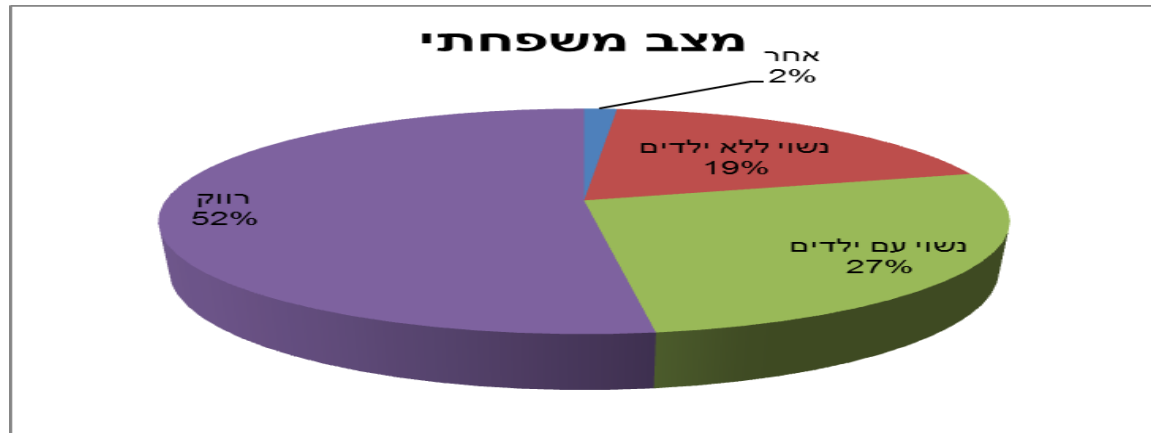
בשנת 2011 כ-64% מחברי הקהילות הנם חברים בקהילתם בין 4 ל-15 שנה. רק 36% מחברי הקהילות חברים בקהילתם פחות מ-4 שנים (36% בין 1-3 שנות וותק, 51% בין 4-7 שנות וותק, 7% בין 8-11 שנות וותק, 6% בין 14-16 שנות וותק).

** החלוקה לארבע שנים ומעלה (בד"כ השנים הסטודנטאליות) נובעת מכך שארבע השנים הראשונות הינן שנים בהם קשה להגדיר מחויבות ארוכת טווח. חברות בקהילה של 4 שנים ומעלה (לאחר סיום תואר ראשון) נחשבים כהחלטה בעלת משקל מנבא להמשך.

המצב האישי של חברי הקהילות:

חברי הקהילות הנם צעירים בין הגילאים 20-35. מחציתם עדיין רווקים (52%) ומעט פחות נשואים (46%). מבין הנשואים רובם הורים לילדים (כ-59%).

בעלי תפקידים בקהילה:

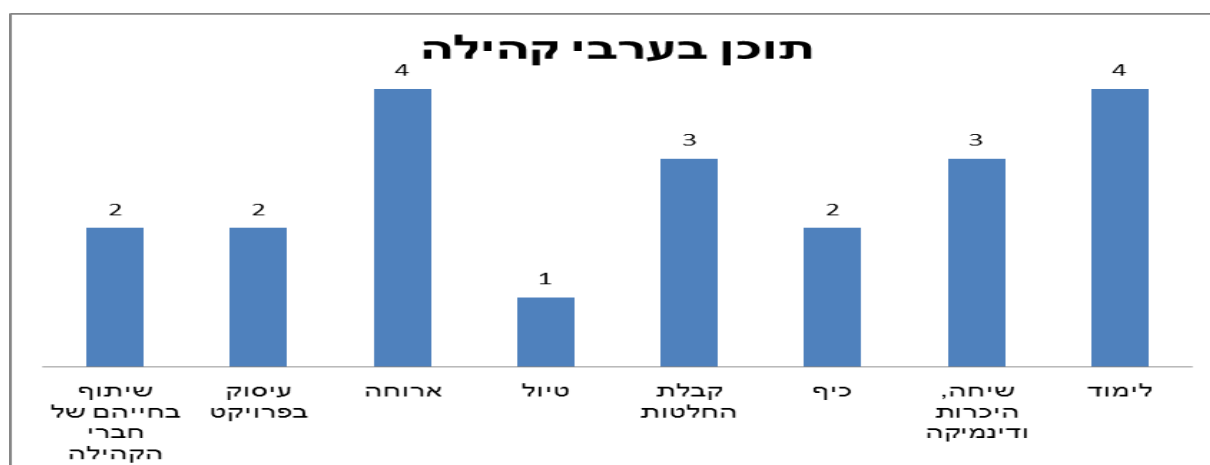
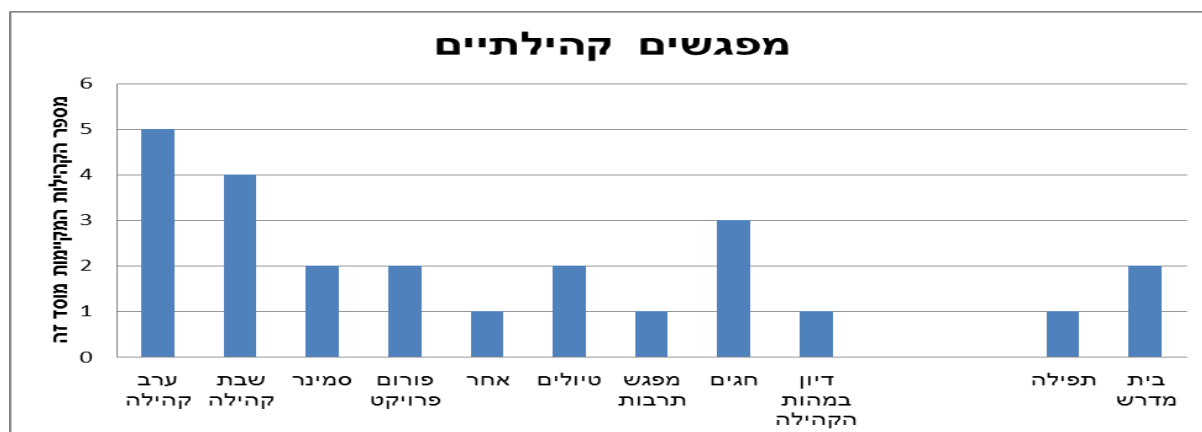
כל הקהילות ממנות בעלי תפקידים לריכוז הפרויקטים והמיזמים שהן מפעילות בשכונה ובעיר. רובן ממנות רכז/ת קהילה וצוות מתכלל. מחציתן ממנות גזבר/ת ורכז/ת פרויקטים. רק בקהילה אחת נמצא צוות פנים קהילה, צוות פרויקטים, רכזים מקצועיים, רכז חגים.

ככלל הקהילות ממעטות במינוי בעלי תפקידים ועדות וצוותים. הקהילות נמנעות למסד היררכיה בין החברים ומשאירות תחומים רבים הדורשים הסדרה, לדיאלוג מתמשך בין החברים. התחומים בהם יש מעט יותר הסדרה ובעלי תפקידים הם התחומים בהם הקהילה נמצאת בקשר עם גורמי חוץ. לכן התפקיד של רכז פרויקט הוא השכיח ביותר.

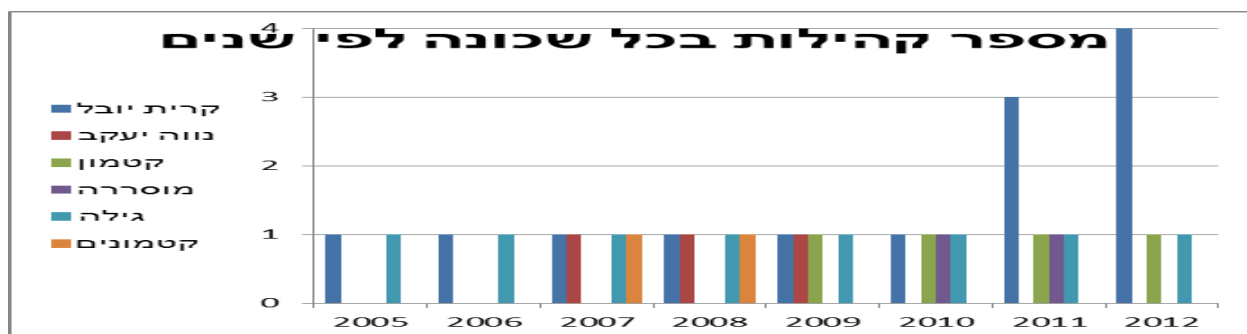
מסגרות המפגש של חברי הקהילה:

המסגרת השכיחה אשר קיימת בכל הקהילות היא **ערב קהילה**, בד"כ אחת לשבוע ולרוב כוללת ארוחה, לימוד, שיח על הדינמיקה הפנימית, קבלת החלטות. לעיתים יותר רחוקות עוסקים בפרויקטים ובפעילות חברתית חופשית או מקיימים פעילות בחוץ. מסגרות מפגש נוספות הקיימות במרב הקהילות הן: שבת קהילה, ציון חגים ומועדים במשותף. בחלק קטן מהקהילות מתקיים בית מדרש, מפגשי תרבות, סמינרים ותפילה.

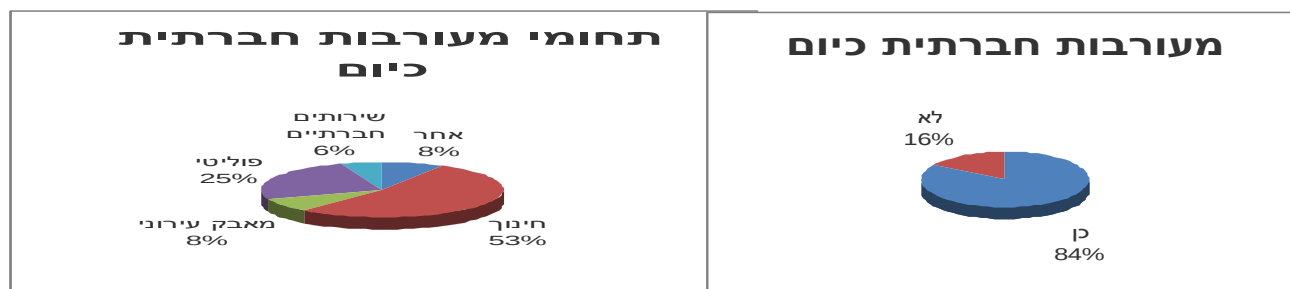
הפריסה הגיאוגרפית של הקהילות בשכונות העיר:

ב-2005 התקיימו שלושה מוקדים של קבוצות קהילתיות: בשכונת גילה, בגבעה הצרפתית ובקרית יובל. בין השנים 2007-2010 התרחבה הפריסה לשכונת נווה יעקב, מורשה וקטמונים. במהלך 2010-11 התכנסו מירב הקהילות (מלבד בית ישראל ושלוא) לקרית יובל. המיפוי הגיאוגרפי של הקהילות ב-2011 מראה שני אשכולות קהילתיים: אחד **בשכונת גילה** המונה כ-160 חברים ו**אשכול קהילות בקרית יובל** המונה כ-70 חברים. לצד אשכולות אלו קיימת קהילה וותיקה בקטמון וכ-10 קבוצות בהתהוות בפריסה רחבה בשכונות העיר.

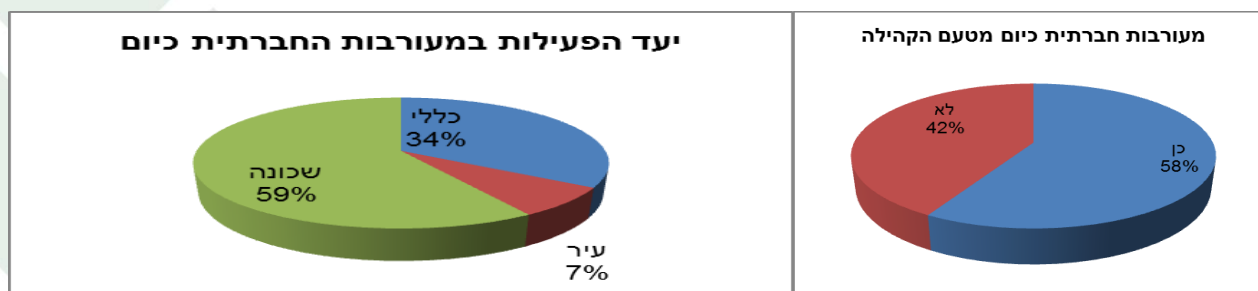

פעילות חברתית כחלק מהחברות בקהילות הצעירים בירושלים:

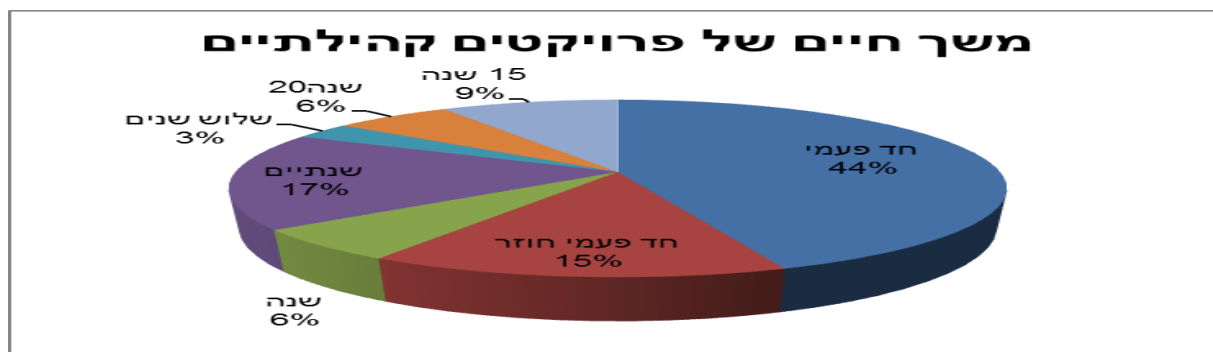
84% מחברי הקהילות מעורבים כיום בפעילות חברתית, 53% בשדה החינוך, 25% בשדה הפוליטי, 8% במאבקים חברתיים עירוניים, 6% בשדה הרווחה והשירותים החברתיים ו-8% אחר.

58% מהפעילויות למעורבות חברתית של חברי הקהילות מאורגנות ע"י הקהילות ומייצגות את סדר היום והזהות החברתית של הקהילה (42% הן פעולות עצמאיות או מאורגנות ע"י ארגונים אחרים). 59% מהפעילויות מתקיימות בשכונת המגורים של הפעילים, 7% במרחב העירוני הכללי ו-34% במרחב החברתי הארצי הכללי.

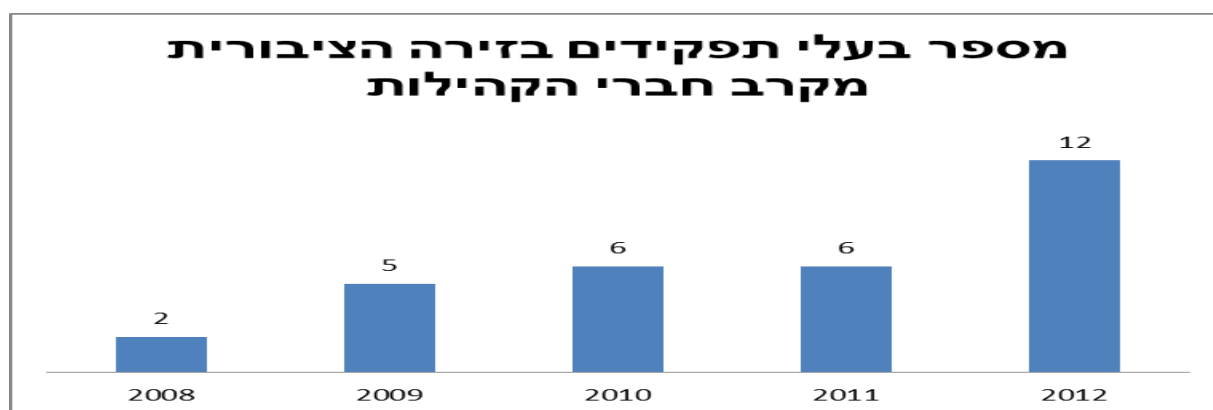

בניתוח התוכניות החברתיות לאורך כ-20 שנה (בית ישראל) אנו רואים ש-56% מהתוכניות מיועדות להיות תוכניות מתמשכות (44% מהתוכניות הינן פעולות חד פעמיות) 15% חד פעמיות חוזרות כל שנה (קייטנות, חגים וכד') 15% מהתוכניות מתמשכות וארוכות טווח (מעל 15 שנה) ו-32% מהתוכניות מתמשכות בין שנה ל-6 שנים.

בעלי תפקידים בזירה הציבורית:

כ-5% מחברי הקהילות הנם בעלי תפקידים ציבוריים (מחוץ לתפקידי ציבור בקהילות עצמם) בזירה העירונית והארצית (בעירייה, בעמותות בעיר, בארגונים פוליטיים ובמשרדי ממשלה) משנת 2008 עד סוף 2011 מספר בעלי התפקידים צמח ב-500%.

הגורמים הפועלים בתחום קהילות הצעירים בישראל

משרד ראש הממשלה - בזמן כהונתו של אהוד אולמרט כראש ממשלה, גובשה תכנית "גרעיני איכות", שבמרכזה עמדה, ועדת היגוי משותפת לכמה משרדי ממשלה בראשות מנכ"ל משרד רה"מ. הזרוע הביצועית נועדה להיות, החטיבה להתיישבות של ההסתדרות הציונית. מטרת הוועדה הייתה, לקדם התיישבות של גרעינים וקבוצות משימה של צעירים ביישובים הזקוקים לתמיכה מבחינה חברתית כלכלית. החלטת הממשלה מס' 4315, ' 07.12.2008 אתר משרד ראש הממשלה: <http://www.pmo.gov.il/PMO/Archive/Decisions/2008/12/des4315.htm>

סגנית השר לענייני צעירים, גילה גמליאל - קידמה את החלטת הממשלה לפעול לעידוד ייזום והקמת 15 גרעיני משימה עירוניים חדשים, לפעול להרחבת פעילותם של גרעיני משימה עירוניים קיימים, הפועלים ביישובים העירוניים במהלך השנים במהלך השנים 2011-2012.

רקמה: רשת הקהילות המשימתיות - הינה התארגנות של קהילות מגוונות המאמינות ביכולתן לחולל שינוי משמעותי בחברה הישראלית. רקמה מאמינה שניתן למנף את עבודת הקהילות באמצעות התארגנות כרשת. לאור זאת בחרה לסייע בפיתוח הרשת לטובת כלל הקהילות באמצעות "המרכז לפיתוח הקהילות". שיטת העבודה של המרכז לפיתוח הקהילות מבוססת על הפעלת מרחבי עבודה משותפים. <http://www.kehilot.org.il/>

קרן שח"ף (שותפות חברתית פעילה) - פועלת לפיתוח וקידום תנועה ארצית של קהילות צעירים משימתיות, מכל מגזרי החברה והתפוצות, המשולבות בקהילה המקומית והמובילות לשינוי חברתי בפריפריה הגיאוגרפית בישראל. קרן שח"ף היא תוצר של שותפות ייחודית בעולם הפילנתרופיה. השותפים בקרן הם תורמים מהארץ ומהעולם, אשר בחרו בקרן כמנגנון מרכזי למימוש תמיכתם בקהילות, במסגרת מדיניות משותפת ומוסכמת. <http://www.shahaff.com/153/>

'מעגל הקבוצות' - הנו התארגנות שמטרתה להוות פלטפורמה להרחבת שיתוף הפעולה בין הקבוצות, לעשייה משותפת ולהרחבת השיח השיתופי-סוציאליסטי. כיום חברות במעגל שבע קבוצות. המעגל מפעיל פרויקט חממה לסיוע ולתמיכה בהקמת קבוצות שיתופיות חדשות, בשיתוף עם אגף המשימות של התנועה הקיבוצית, מסלול גרעיני הנח"ל, תנועות הנוער וגופים נוספים.

קרן קהילות (גרעיניים תורניים) - מהווה גורם מכוון ומסייע לגרעינים, על פי מצבם וצרכיהם ובהתאם לרצון הגרעין. הקרן מרכזת טיפול בעבודה מול גורמים ציבוריים וכלכליים ובנוסף מלווה הקרן את הגרעינים ביעוץ ארגוני על פי ידע שנצבר בגרעינים קודמים. <http://www.keren-kehilot.org.il/>

שדמות, אגף צעירים - אגף צעירים במכללת אורנים עוסק בהבנייה, בייזום ותמיכה ביוזמות של צעירים מקבוצות שונות בעלי רקעים שונים להתוודע לרעיון, לבסס לעצמן מסגרת חיים מתמשכת, הכוללת משימה חברתית במקום מגוריהם ולבנות קהילת חיים המבוססת על ערכות ואחריות הדדית. <http://www.oranim.ac.il/sites/hebrew/community/shdemot/dept-for-community/students/Pages/default.aspx>

עמותת 'איילים' - הוקמה בשנת 2002 ושמה לה למטרה לחזק את מפעל ההתיישבות והמעורבות החברתית בנגב ובגליל. יישום הרעיון מתבצע באמצעות הקמת כפרי סטודנטים באזורי פריפריה אשר מהווים בסיסי יציאה למעורבות חברתית ולהתיישבות קבע. עד היום הקימה העמותה 11 כפרי סטודנטים <http://www.ayalim.org.il>

ארגונים וגופים התומכים בקהילות הצעירים בירושלים

רשות הצעירים עיריית ירושלים – מקדמת תוכניות עבור צעירים ולמען חיזוק ירושלים כעיר אטרקטיבית לצעירים בתחומי האקדמיה, דיור, חברה וקהילות, שכונות, תעסוקה, תרבות ופנאי.

המינהלים הקהילתיים בירושלים – המינהל הקהילתי בירושלים משמש כפלטפורמה הטבעית לריכוז והעצמת תהליכים קהילתיים באוכלוסיה השכונתית ובקרב הצעירים בשכונות. עיריית ירושלים אימצה את רעיון המנהלות השכונתיות על בסיס ההנחה שהענקת סמכויות תפקודיות לקהילות תיעל את מתן השירותים ותחזק את הלגיטימציה לשלטון העירוני, תעלה את איכות החיים של התושבים ותגביר את תחושת האחריות המשותפת של התושבים והעירייה. המינהל הקהילתי מעוניין להפוך את הקהילה ליוזמת ופעילה.

"צעירים במרכז" – כחלק ממיזם ארצי המשותף לג'וינט ורשויות מקומיות קם "מרכז צעירים". ארגון המספק שירותים לגילאי 18-30 בתחומים שונים הקשורים להשתלבות בתעסוקה, הכוונה ללימודים ולהשכלה גבוהה, הכוונה לחיילים משוחררים, העצמה אישית ועוד. צעירים במרכז מקדם עשייה, יצירה ויוזמות של צעירים להובלת שינוי בירושלים. <http://www.jcya.org.il/>

רוח חדשה – הינו ארגון הסטודנטים והצעירים הגדול ביותר בירושלים אשר קם מתוך שאיפה כנה למנף את אוכלוסיית הצעירים והסטודנטים ולהפוך אותה לכוח מוביל בעיר. הארגון הוקם בשנת 2003 ע"י קבוצת סטודנטים ואנשי עסקים אשר הוטרדו מתופעת ההגירה השלילית של הצעירים מהעיר – וסירבו לוותר עליה! **המתמחים** – פרויקט של עמותת "רוח חדשה" פועל מזה 6 שנים בירושלים במטרה להעניק לסטודנטים אפשרות לצבור ניסיון מקצועי בתחום לימודיהם ולבסס מערכת קשרים שתסייע להם בכניסה לשוק העבודה. <http://new-spirit.org.il/>

התעוררות – תנועה פוליטית ירושלמית של צעירים למען צעירים ולמען קידום ירושלים. התנועה חרתה על דגלה סיסמה אחת שממשיכה להוביל את דרכה עד כה: דור חדש לוקח אחריות. התנועה פועלת כדי לדחוף את תושבי ירושלים, הצעירים והמבוגרים גם יחד, להילחם על דמותה של העיר. <http://www.in-jerusalem.org/>

תנועת ירושלמים – תנועת ירושלמים הוקמה בשנת 2009 ע"י קבוצת פעילים ירושלמים. מטרתה של תנועת ירושלמים היא לאגד חילונים ודתיים המבקשים להפוך את ירושלים לעיר פלורליסטית, פתוחה ומכילה לכלל תושבי ישראל. ירושלים אינה רק בירת ישראל אלא גם עיר שגרים בה תושבים. הדגש על שיפור איכות חיי התושבים בירושלים, לצד המאבק בתופעות של הקצנה ואפליה במרחב הציבורי. בשנת 2009 התנועה פועלת בשני מישורים עיקריים: **המאבק באפליה במרחב הציבורי וקידום מעמדן של משפחות צעירות בירושלים.**

מיזמים עירוניים בתחום הצעירים:

פורום צעירים ירושלים - פורום ארגונים ומוסדות בירושלים הפועלים למען העיר ואוכלוסיית הצעירים בה. הפורום מתפקד כקבוצת עבודה המחויבת ללמידה ולעשייה משותפת ולבניית סדר יום משותף סביב סוגיית הצעירים בעיר. הפורום הוקם על ידי "צעירים במרכז" בשנת 2008. כיום חברים בפורום כ-20 ארגונים.

פרויקט שכונה צעירה - הוא פרויקט משותף של המינהל הקהילתי, צעירים במרכז ועיריית ירושלים שמעוניינים להפוך את השכונה לאבן שואבת עבור זוגות צעירים בתחומים של דיור, תעסוקה, קהילה, איכות חיים ועוד. ירושלים נערכת להציע תוכנית עבודה שכונתית לצעירים על מנת לייצר אופק לקשירת עתידם לירושלים הן ברמה העירונית והן ברמה השכונתית.

עיר אקדמיה - מיזם שנועד להנגיש את ירושלים ואת מגוון מוסדות הלימוד שבה לציבור הסטודנטים. המיזם נוסד על ידי הרשות לפיתוח ירושלים ביחד עם עיריית ירושלים ומכון ירושלים לחקר ישראל. המיזם נועד ליצור חווית לימודים ייחודית בירושלים המתבססת על שיתוף פעולה בין המוסדות האקדמיים השונים בעיר ובינם לבין העיר. המיזם מציע לסטודנטים הלומדים בירושלים ליהנות מחיי קהילה סטודנטיאליים עשירים ומגוונים בעת תקופת לימודיהם.

עושים שכונה - פרויקט בניהול עיר אקדמיה של הרשות לפיתוח ירושלים ועמותת 'רוח חדשה'. הפרויקט מתפרס על פני 3 שנים, מציע לסטודנטים חיים ירושלמים ב"מתחמי צעירים", אזורי מגורים צעירים בשכונות בקבוצות של 20-35, סטודנטים בשנתם השלישית בלימודים. הסטודנטים יתגוררו בשכונה ויעסקו בפעילויות חברתיות, פעילות קהילתית והתנדבותית. מתחמי הצעירים נועדו לעודד צעירים אקדמאים ליצור חיי קהילה בשכונות ירושלים ולבסס את חייהם הבוגרים בעיר.

מדיניות עיריית ירושלים בתחום הצעירים

רקע

"הקושי האמיתי שעומד בפני ירושלים הוא התפוגגות הרצון לחיות בה בקרב חלק גדל והולך של האוכלוסייה החזקה בעיר... אין לנו ספק שהגברה יזומה של היצע הדיור בעיר אינה חלק מהפתרון ושהפתרון נעוץ כולו בצד הביקוש: בהגברת הרצון לחיות בעיר בקרב אוכלוסייה חזקה ועובדת. הוזלת הדיור בעיר תעקר את התהליך העיקרי שיכול למנוע את המשך המגמות המבטיחות את שקיעתה הכלכלית של ירושלים" (מתוך פרויקט חזון לירושלים)

הגירה - מסקנות וקווים למדיניות

מאזן ההגירה הנו בעיה איכותית יותר מאשר כמותית. עיקר העוזבים הם צעירים בעלי פוטנציאל חברתי-כלכלי גבוה. מאזן הגירה שלילי של צעירים משכילים הנו "סיפור" של מחסור בסצנה צעירה במגוון תחומי החיים: קהילה/שכונה, חברה, פנאי, מקום עבודה, מרחב ציבורי, מוסדות תרבות. "כאשר עיר מסוימת זוכה לדימוי "אופנתי" של מקום תוסס ואנרגטי היא תמשוך אליה בעיקר אוכלוסיית צעירים העובדים בתעשיות מתקדמות. צעירים אלו יימשכו לעיר בזכות חיי לילה, מסעדות, היצע תרבותי מגוון, פעילות פנאי וספורט במרחב הציבורי, סצנת מוזיקה אופנתית, ותרבות רחוב מפותחת" (Florida 2005).

החזון העירוני: צעירים מהווים את הכוח המניע בחיי הכלכלה, החברה והתרבות של ירושלים.

אפיוני הצעירים ופרופיל הצעיר המשכיל כפי שעיריית ירושלים הגדירה עבור גיבוש מדיניות עירונית:

- אינדיבידואליזם הולך ומתחזק המחפש להשיג הון סימבולי וסמל סטטוס.
- מתמודדים בשוק תעסוקה תחרותי, חוסר יציבות תעסוקתית, שעות עבודה מרובות, נדרשים למוביליות גיאוגרפית, נטייה להעדיף קריירה על משפחה - תקופת רווקות גדולה מבעבר.
- מגלים עניין רב בצריכת שירותים בשעות הפנאי: בידור, אופניים, חופים, מכוני כושר, מסעדות, בארים, מופעים, בוטיקים וכו'.
- מעדיפים לגור באזורים צפופים, אינם רואים בעיר רק מקור פרנסה ומגורים, אלא בעיקר מקום בו משתוקקים להתגורר ולבלות.
- חסכוניים ויצרניים לקופה והכלכלה העירונית.

מסקנות וקווים מנחים למדיניות

בעולם המתבסס על כלכלת הידע חשיבותה של שכבת הצעירים גדולה, יש "לתפוש" את השכבה הנ"ל לפני שיחליטו להתייצב ולהתיישב, על מנת שירושלים תמשוך צעירים משכילים היא צריכה לאפשר סגנון חיים קרוב לסגנון החיים כפי שהוא נמצא בדימוי והשאיפה השכיחים בקרב קבוצה זו.

מטרת הגדרה של מדיניות מכוונת צעירים - להגדיר דרכים לשינוי מציאות ויצירת נרטיב המבטא סצנה צעירה המגבירה את הרצון לגור בירושלים.

דימוי - מסקנות וקווים למדיניות

- מיתוג העיר כעיר לצעירים - המיתוג חייב להישען על נרטיב מציאותי. לכן שינוי בפועל יכול להוביל מיתוג רצוי ולא להפך!!!!
- שינוי הדימוי מחייב יצירת נרטיב חדש באמצעות שינוי האווירה וחיזוק סצנה צעירה.
- הגדלת התוכניות להרחבת ההכרות והקשר של צעירים עם העיר.

ממצאים ועיבוד הנתונים

הגדרות ומאפייני קהילות הצעירים בישראל

מתוך שלל ההגדרות לקהילה אנו מציעים לדיון זה להתמקד במספר מרכיבים התוחמים את אפיוני הקהילות:

א. **ציבור המאוגד וולונטרית.**

ב. **מסגרת טריטוריאלית מקומית.**

ג. **מערכת חברתית המקיימת ערוצי תקשורת ויחסי גומלין.**

גם מרכיבים אלו מכילים מגוון רב של קבוצות בעלות מטרות שונות ומגוונות לסיבת התאגדותן (פולחן דתי, אתניות, בידול חברתי, ריבוד חברתי, אינטרס לובינג-שתדלנות וכד'). מתוך כלל מטרות ההתאגדות של קהילות עירוניות בישראל אנו מבקשים להתמקד בתת קטגוריה והיא **קהילות יעוד** (Intentional Communities). קהילות יעוד, כפי שהספרות המקצועית מגדירה אותן, מאופיינות בהתאגדות יחידים המבקשים לממש יעוד מוסכם באמצעות שייכות לקבוצה. להגדרה זו אנו מבקשים להוסיף, קהילת יעוד הנה ציבור המאוגד וולונטרית במסגרת טריטוריאלית המקיימת ערוצי תקשורת, יחסי גומלין של מחויבות הדדית ומטרתה להוות מענה לצרכים של יחידים לממש את מעורבותם במרחב הציבורי. מבין קהילות היעוד השונות אנו מבחינים בתת קבוצה "**קהילות משימה**" (הגדרה של רקמ"ה - רשת קהילות משימתיות). קהילות משימה אינן מסתפקות בהגדרת יעוד משותף, אלא מבקשות להדגיש את המימד המשימתי שביעוד זה קרי, האחריות למעורבות פעילה במרחב הציבורי למימוש היעוד המוסכם. לפיכך, **קהילות יעוד משימתיות** הנם קהילות המבקשות למנף את הקהילתיות שבין חברי הקבוצה, לרמה גבוהה של השתתפות, מעורבות ואחריות במרחב הציבורי הסובב אותם.

אנו מוצאים מספר אפיונים שונים של קהילות יעוד ומשימה במרחב העירוני בישראל:

א. **הקיבוצים העירוניים** הוותיקים (1979-1992) הוקמו ונוהלו במודל הקיבוצי המסורתי של שותפות ושוויון במסגרת אגודה שיתופית. השוני העיקרי מהקיבוץ המסורתי הוא בכך שזירת הפעולה שונתה מהמרחב הכפרי למרחב העירוני מתוך השקפה שהיעוד והמשימה של הקיבוץ בתקופה זו צריך להתמקד במעורבות של "תיקון" חברתי ולא התיישבות חקלאית בספר הישראלי. הקיבוץ העירוני לא התיימר להעמיד אלטרנטיבה למבנה הקיבוץ בתפיסת הלכידות החברתית הפנימית (שוויון, שיתוף וכד'), אלא יצר אלטרנטיבה לקיבוץ הכפרי חקלאי בהתיישבות עירונית (מייבוש ביצות פיזיות לייבוש ביצות חברתיות) וכנגזרת מכך הבחירה בזירת הפעולה, מהספר (פריפריה) הגיאוגרפי לספר הסוציו-דמוגרפי.

ב. קבוצה מרכזית של קהילות יעוד ומשימה הן **גרעיני הגשמה** של תנועות וארגונים חינוכיים. בקטגוריה זו נכללים: **גרעיני תנועות הבוגרים של תנועות הנוער** (החולצות הכחולות) **והגרעינים התורניים** של בני עקיבא וישיבות ההסדר. אחד המאפיינים המרכזיים של קבוצות אלו הוא הקהילתיות הסגורה הן במערך הקשרים הפנימיים שבין חברי הקבוצה והן ביחס לסביבתם כזירה לגיוס והמרה (אמונית, פוליטית וכד').

1) **גרעיני תנועות הבוגרים של תנועות הנוער** מאופיינות בתהליך חינוכי אידאי המתממש בהגשמה אישית וקבוצתית. מראשית דרכם יצרו מסגרות הגשמה קבוצתית אשר באו לידי מימוש בהקמת קיבוצים חדשים וחיזוק קיבוצים קיימים. מאמצע שנות ה-80, כתגובה לירידת המתח האידאי בתנועה הקיבוצית ואיבוד התפקיד החלוצי של התנועה בחברה הישראלית, עוברות תנועות הנוער תהליך משברי עמוק המכרסם ברלוונטיות של ההגשמה התנועתית בקיבוץ.

המרכיב המרכזי בהתחדשות התנועות וביציאה מהמשבר הנ"ל היה בחירת יעדי הגשמה חדשים ובראשיתם **קיבוצי מחנכים** (רביד, אשבל, פלך, נערן). בהמשך ובהשראת הקיבוצים העירוניים, החלו בוגרי תנועות הנוער לייסד קומונות מחנכים בלב הערים, העיירות והשכונות. בקומונות אלו מעצבים חברי הגרעינים, אורחות חיים שיתופיים על יסוד ערכי הקיבוץ, שיתוף ושוויון ובמקביל מפתחים מערך משימתי חינוכי כלפי המרחב הציבורי בו הם חיים.

הלכידות החברתית שבין חברי הקהילה הנה לכידות תנועתית יותר מאשר לכידות קהילתית. השייכות לתנועה ומימוש ערכיה הם מחוללי הקבוצתיות הקהילתית. זו אינה תנועה המהווה ארגון גג של קהילות, אלא תנועה רעיונית חברתית המתארגנת ביחידות קטנות של קבוצות קהילתיות. הקבוצתיות הקהילתית, יושבת על הכרות רבת שנים בין חבריה (חינוכית, יישובית, פעילויות תנועתיות, אזוריות וארציות, מסלול צבאי משותף ובו פרקי משימה בקהילה). חברי הקהילה מגיעים לשלב של השתקעות קבוצתית ועיצוב חיי קהילת יעוד משימתית לאחר מסלול היתוך ארוך ממין ומנפה. הלכידות שבין חברי הקהילה מבוססת על מסלול ההיתוך הארוך אשר בסופו, הדמיון והאחידות הם ממאפייני העיקריים. זו היא **"קהילתיות סגורה"** הן ברשת שבין החברים והן ביחס לסביבה. הקהילתיות הסגורה מתייחסת אל הסביבה (השכונה, היישוב, המרחב הפוליטי והחברתי) כזירה לגיוס תנועת, פוליטי. השונות והמגוון נתפסים כבעיה והמרחב הציבורי הוא זירה ליצירת המרה. האמצעים הם חינוך וגיוס פוליטי. היום קיימים למעלה ממאה קבוצות מעין אלו, הפרוסות בכל רחבי הארץ.

(2) **גרעינים תורניים** בוגרי "בני עקיבא", ישיבות ההסדר והמכינות הקדם צבאיות, מקרב הציבור הדתי לאומי. בסוף שנות השישים עוברת החברה הדתית לאומית בישראל תמורה גדולה שבמרכזה התעוררות רוחנית-משיחית. ייסוד "גוש אמונים ומפעל ההתיישבות בגדה המזרחית ובעזה (יש"ע) מעמיד את הציבור הנ"ל בעין הסערה של המחלוקות הציבוריות בחברה הישראלית. כחלק מניסיון ליצור איזון בדימוי זה, איפשר הממסד הדתי לאומי לקבוצות צעירים אידיאליסטיות, לפתח מסלול הגשמה קהילתי לצד המסלול ההתיישבותי. באמצעות מסלול זה ובאמצעים נוספים, מנסות קבוצות מציבור זה, להדגיש את מחויבותם גם ל"עם ישראל" ולא רק ל"ארץ ישראל" ובכך לתקן ולאזן ולו במעט את הדימוי שדבק בהנהגה הרוואה "שלמות ארץ ישראל, כקודמת ועדיפה על שלמות "עם ישראל" ו"תורת ישראל".

על אף הגיוון והשונות הגדולה שבין הגרעינים התורניים אנו מזהים מאפיינים החוזרים על עצמם במרב הגרעינים. בשונה מהקבוצות הקהילתיות שהקיבוץ והמסורת הסוציאליסטית היוו את ההשראה, מקורות ההשראה של גרעינים אלו באים מהמסורות והמוסדות של הקהילה היהודית הדתית, שבמרכזם בית הכנסת, מוסדות חינוך ומוסדות דת. הפעולה הקהילתית של הגרעינים היא בעיקרה כלפי חוץ, כלפי היישוב והשכונה ופחות כלפי פנים ביצירת קהילתיות גבוהה בינם לבין עצמם. בחלק מהגרעינים הפיזור הגיאוגרפי של חברי הקהילה ברחבי העיר הוא גדול ומכוון להטמעה גדולה יותר של החברים ביישוב ובשכונה כדרך להפצה נרחבת של דרכם, גם על חשבון הלכידות הפנימית. פעולתם הקהילתית מאופיינת בייסוד מוסדות חינוך ודת ביישוב שמחד, נותנים מענה לצרכי חברי הגרעין, ילדיהם ומשפחותיהם ומאידך יוצרים מערך חינוכי, דתי לאומי ברוח האמונית של חברי הגרעין ביישוב. מאחר ובד"כ מערך החינוך ביישובי ההתיישבות של הגרעינים סובלים מהעדר כוח אדם מיומן ואיכותי ורמת תשתיות נמוכה, חברי הגרעין, בתמיכת תנועות האם הארציות ומעמדם ברשויות המקומיות, מצליחים להעמיד מערך חינוכי דתי, שבמקרים רבים שונה ממנהג המקום, אך לאור החולשה המקומית הוא נתפס כיותר אטרקטיבי.

הלכידות החברתית שבין חברי הגרעינים הנה לכידות מורכבת. מצד אחד ישנו דמיון גדול ברקע הסוציו-אקונומי, אתני, תרבותי, אמוני ובמסלול החיים, ומצד שני, אין הגרעינים מייחסים חשיבות והשקעה גדולה ליצירת לכידות פנימית. אורח החיים האמוני על מסגרות החינוך ומוסדות הדת שבו מייצר רשת ענפה של מפגשים ומגע בין החברים. החיבור שבין הלכידות החברתית הנובעת מקיום אורח חיים דתי לצד היחס אל הסביבה כזירה להמרה מגדיר גם גרעינים אלו כקבוצות בעלות "קהילתיות סגורה". הגרעינים התורניים מונים היום כ-50 קהילות הפרוסות לכל אורכה ורוחבה של ישראל.

ג. **גרעיני מעורבות חברתית** הנם קבוצות שבד"כ מאורגנות ע"י ארגון על/גג המבקש לרתום צעירים, למעורבות חברתית, בד"כ סטודנטים ברמה העירונית ולעיתים הארצית. המסגרת הקבוצתית קהילתית של צעירים אלו היא בשלב ראשון רק אמצעי לארגון הפעילים והפעילות ואינה ביטוי של תפיסה ערכית של אורחות חיים קהילתיים. לכן מעט משאבים מופנים לכיוון זה. עם זאת, האימפקט החזק של קהילות היעוד המשימתיות בזירת האקטיביזם החברתי, יוצרת השפעה גם על ארגונים אלו, ואט אט הם מאמצים את המודל הקהילתי כמטרה ולא רק כאמצעי. רעיון קהילת חיים כהמשך לתקופת הפעילות החברתית הסטודנטית מתחיל להקלט גם במסגרות שלא הגדירו זאת כמטרתם הראשונית. הדוגמה הבולטת ביותר מבין ארגונים אלו היא ארגון "איילים" אשר יצר את המסגרת של כפרי הסטודנטים המקבצים סטודנטים ומעמידים עבורם מערך של משימות חברתיות והסדרי מלגות ומגורים. עדיין מוקדם להעריך האם יצאו ממסלולים אלו גם קהילות יעוד משימתיות. אך הפעילות הקהילתית הפנים קבוצתית המתרחשת בכ-12 כפרים הפרוסים בכל רחבי הארץ, נראית כתשתית בעלת פוטנציאל רב.

ד. **קהילות בני מקום** הנם קבוצות מנהיגות צעירה מקרב בני היישוב, אשר קיבלו החלטה אישית וקבוצתית לחזור ליישובם, לאחר תקופת השרות, ה"נדודים" והלימודים. ייחודם של קבוצות אלו הוא בכך ש"קבוצת השווים" שלהם, בעלי הנתונים האישיים הגבוהים, רואים בעזיבת יישובם המקורי ומעבר לעיר אחרת, את אחד המרכיבים החשובים ביותר לשפר את גורלם ועתידם. לשייכות הקבוצתית משקל רב בהחלטה של היחידים לפעול בניגוד לזרם ולדרך הבטוחה לשיפור עתידם. במרב המקרים רמת הקהילתיות של קבוצות בני המקום היא נמוכה והמאפיינים המרכזיים של הלכידות הקבוצתית מתבטאים במטרות המשותפות והפעולה המשותפת ביישוב ופחות בלכידות החברתית שביניהם כמטרה שלעצמה וכאורח חיים מתמיד ומתמשך. היום ישנן כ-10 קהילות בני מקום, בכל רחבי הארץ.

"גרעיני מעורבות חברתית" כמו גם **"קהילות בני מקום"** הנם קבוצות בעלות **"קהילתיות פתוחה"** הן במערך הקשרים הפנימיים שבין החברי הקבוצה והן ביחס אל סביבתם. השונות והמגוון שבין חברי הקהילות הללו יוצר מערך קשרים ורשתות פתוחות כאשר הלכידות החברתית אינה מבוססת על אחידות אידיאולוגית, אמונית או פוליטית, אלא ליעוד המשימתי ביישוב ובשכונה. היחס לסביבה אינו יחס של גיוס תנועת, פוליטי או אמוני אלא יחס של שיתוף פעולה, השתלבות וצמיחה במסגרת הסביבתית המגוונת.

ייחודיות קהילות הצעירים הירושלמיות

קהילות הצעירים הירושלמיות בעלות מאפיינים ייחודיים ביחס לתופעה הקומונאלית העירונית הכללית בישראל. מאפיינים ייחודיים אלה מהווים בסיס לבחינת התאמתם ליעדים האסטרטגיים העירוניים.

אין ספק שקהילות הצעירים הירושלמיות הינן "קהילות יעוד משימתיות" ונכנסות להגדרה של **ציבור המאוגד וולונטרית במסגרת טריטוריאלית המקיימת ערוצי תקשורת ויחסי גומלין של מחויבות הדדית ומטרתה להוות מענה לצרכים של יחידים לממש את מעורבותם במרחב הציבורי. זו התאגדות יחידים המבקשים לממש יעוד מוסכם באמצעות שייכות לקבוצה.** כפי שנכתב לעיל, ישנם מופעים מאוד מגוונים ושונים לקהילות היעוד המשימתיות בישראל: קיבוצים עירוניים, גרעיני הגשמה, גרעיני מעורבות חברתית וקהילות בני מקום (ראו הרחבה מעלה). נדמה שהקהילות הירושלמיות על אף היותם חלק מהקטגוריה הכללית של קהילות יעוד משימתיות הן בעלות מאפיינים ייחודיים המייחדים אותם בקרב כלל הקהילות.

המאפיינים הייחודיים של הקהילות הירושלמיות בהשוואה לקהילות היעוד המשימתיות:

הקהילות הירושלמיות הושפעו מאוד מהקיבוצים העירוניים ובעיקר מבית ישראל בשכונת גילה, אך אינם מגדירים עצמם קיבוץ עירוני ואינם מקיימים שותפות כלכלית ומעמד משפטי של אגודה שיתופית. על אף שחלק גדול מחברי הקהילות הירושלמיות הנם בוגרי תנועות הנוער, הם אינם גרעיני הגשמה ואין תנועה רעיונית וחינוכית המשלחת אותם. ישנם מאפיינים דומים ומשותפים לקהילות הירושלמיות ולגרעיני המעורבות החברתית וקהילות בני המקום בעיקר במאפייני הקהילתיות הפתוחה פנימה והחוצה, אך הם נבדלים מהם בכך שהקהילתיות של הקבוצות הירושלמיות הינה מטרה ואורח חיים ולא אמצעי להשגת מטרות אחרות כפי שהדבר בא לידי ביטוי בקהילות בני המקום וגרעיני המעורבות החברתית.

קהילות הצעירים הירושלמיות מאופיינות בהתארגנות ספונטנית וולונטרית שאינה מאורגנת ע"י תנועה או ארגון גג, אלא מתהווה מתוך פעולה מנהיגותית של יחידים. ההצטרפות לקהילה היא בד"כ על בסיס בחירה של יחידים בעלי רקע דומה, אך ממקומות ומסלולי התבגרות, שירות וחינוך שונים. המוטיבציות של היחידים להתקבצות קהילתית הן מגוונות, אך אנו מוצאים מספר מאפיינים שחוזרים על עצמם במקרים רבים: רצון למסגרת השתייכות ומעורבות בתקופה הסטודנטאלית ולפעולה אלטרואיסטית. הרקע המוקדם של חברי הקהילות בפעילות חברתית, פוליטית והתנדבותית בעלת מתח ערכי, רעיוני ואלטרואיסטי, משאיר חותם משמעותי בתודעתם ומחפש נתיבים חדשים של ביטוי, בשלבים מתקדמים של התבגרות. אורח חיים סטודנטיאלי, מאפשר מחד, המשך המורטוריום החברתי של גיל הנעורים ומאידך מאפשר רמה הרבה יותר גבוהה של עצמאות (בהשוואה לבית ההורים, ביה"ס והשרות הצבאי). השילוב של מורטוריום חברתי, עצמאות, רקע ונטיה אלטרואיסטית, יוצר מתח של חיפוש מסגרות חדשות המותאמות למצב החדש. לצד זאת, היציאה, עזיבת בית ההורים, סיום מסלולים מוגדרים, מעבר לעיר חדשה וכד' מעלה שאלות מורכבות של זהות, שייכות השתייכות ומשמעות. "קהילות היעוד המשימתיות" הנם מסגרת בה צעירים אלו מוצאים מענה לנטיות, לצרכים ולאתגרים עמם הם מתמודדים.

לחברי הקהילות הירושלמיות מאפייני רקע דומים (תרבותי, השכלתי, סוציו אקונומי) אך הם מגיעים ממקומות שונים וממסלולים שונים. השילוב שבין הדמיון ברקע, הגיוון והשוני במוצא ובמסלול ההתפתחותי, הוא אחד מהמאפיינים המייחדים את קהילות הצעירים מבין יתר קהילות היעוד המשימתיות האחרות. הדמיון ברקע התרבותי מאפשר יצירת שיח משותף ו"דבק" ראשוני, אך המקום השונה ממנו הם באים, המסלול והניסיון האישי השונה יוצר מגוון רחב של אפשרויות, דעות, אשר יוצרים מרחב משותף פלורליסטי, כיסוד מרכזי במאפייני הלכידות. לייחודיות זאת השפעה ניכרת על היווצרות הלכידות החברתית בין חברי הקהילה לבין עצמם וחשוב מכך למודל הקהילתי שהם מביאים לסביבתם בשכונה, בעיר ובארגונים והפרויקטים בהם הם פועלים. לכידות חברתית קהילתית זו שונה מאוד מהלכידות שמצאנו בקהילות היעוד המשימתיות האחרות, בהן אמונה, אידאה, שייכות תנועתית ארגונית מיצרים לכידות המבקשת **אחידות** (דתית, רעיונית, פוליטית וכד'). הלכידות החברתית קהילתית בקהילות הירושלמיות היא לכידות פלורליסטית אשר דוחה את האחידות האמונית תנועתית פוליטית ורואה בשוני חוזקה ויתרון. זו היא לכידות הניזונה מהגיוון ומבחינה בין היחיד ועולמו הייחודי לבין המרחב המשותף. המרחב הקהילתי המשותף הוא מרחב של הסכמה על חוקי המשחק המשותפים, על דרכי שיתוף הפעולה ולא מסגרת להסכמה אמונית, רעיונית ופוליטית. במושגי ההון החברתי הרקע הדומה מאפשר לחברי הקהילה לקיים את ה"דבק" הראשון את "ההון-המקשר" בין דומים. הגיוון והשוני שבין חברי הקהילה מאפשר להם ליצור תשתית של "הון מגשר" בין שונים.

ההון החברתי של חברי הקהילות הירושלמיות (השילוב של מקשר ומגשר) הופך קהילות אלו למאוד רלוונטיים ומוותאמות לפעולה קהילתית רחבה בשכונות ובעיר. היסוד של "קשר וגשר" מאפשר לקהילות להביא מודל לפיתוח של קהילתיות אשר מזמינה תושבים מגוונים להתקשר ולהתחבר בדרכים שונות. אפיון ייחודי זה של הקהילות הירושלמיות פוטר אותם מדפוסים מאוד שכיחים ובעייתיים של קהילות יעוד משימתיות אחרות כמו ניסיון ל"גיוס" אמוני, פולחני, פוליטי וכד' ומאפשר להם להיות מחוללי **קהילתיות פתוחה** המושתתת על אמון והדדיות בינם ובין התושבים והממסד.

סיכום עיקר הממצאים - מאפייני חברי הקהילות

- מקום מגורים מקורי מחוץ לירושלים.
- רקע במעורבות חברתית, ונטיה אישית לאקטיביזם חברתי.
- השתתפות מסלולי י"ג ושרות צבאי/לאומי אזרחי, חברות בעמותות וארגונים לשינוי חברתי.
- מעבר לעיר בתקופה הסטודנטאלית ושילוב לימודים, מעורבות חברתית וגיבוש קהילתי.

סיכום עיקר הממצאים - מאפייני הקהילה

- רשתות חברתיות צפופות המשלבות דמיון ברקע ושונות ומגוון במסגרות ההשתייכות ומסלולי שונים.
- קשרים רב ממדים ומתמשכים בעלי רמת אמון והדדיות גבוהה.
- חברי הקהילות מתייחסים לקהילה כמסגרת המקיימת אורח חיים שהקהילתיות היא מטרתה ומאפשרת לחבריה מעורבות, השתייכות ומשמעותיות.
- הקהילתיות באה לידי ביטוי במכלול רחב של תחומי חיים וחורגת מקבוצת אינטרס ומשימה של תחום מוגדר.
- קהילתיות פתוחה פלורליסטית ומגוונת.

מוטיבציות להגעת הצעירים והישראלות בירושלים

- לירושלים כוח משיכה גדול לצעירים בעלי רקע של אקטיביזם חברתי. השילוב המאוד ייחודי של עיר בירה בה מרכזי הכוח השלטוני, מוסדות אקדמיים איכותיים, לצד סימבוליות לאומית, מרקם חברתי מגוון, יוצר זירה מאוד מאתגרת וכוח משיכה לצעירים אלו.
- קיומה של תשתית ומסורת קהילתית פרו אקטיבית (מ-1979 "ראשית", 1992 "בית ישראל", 2005 "חורש" ו"הלו"ס") מאפשרת לצעירים האקטיביסטים לדמות את המציאות הירושלמית ככזו המזמנת להם לממש את נטיותיהם הפרו אקטיביות, במסגרת השתייכות תומכת המעודדת מעורבות, שייכות ומשמעותיות.
- צעירים בעלי רקע של אקטיביזם חברתי מבקשים לשמר את המעורבות, השייכות והמשמעות של היותם חברים ברשת מעין זו. השייכות לרשתות אלו והרצון לשמרן ולחזקן, מהווה רכיב משמעותי בקבלת ההחלטות של הצעירים בבחירתם את המוסד האקדמי ועיר המגורים בתקופות המורטוריום הסטודנטיאלי (טרם מקצוע ומשפחה).
- המכילות הקדם צבאיות של בית ישראל בגילה וטנא ירושלמי בקרית יובל מעמידות מאגר גדול של צעירים החשופים לאופציה הקהילתית אקטיביסטית בירושלים, אשר יהוו עתודה משמעותית של צעירים המצטרפים לרשת הקהילות הירושלמית.
- חברי הקהילות הוותיקות שחצו את שנות הסטודנטאליזם במסגרת קהילת צעירים בעיר ונמצאים בשלבים מתקדמים של הקמת משפחה, עיצוב קריירה וכד', מתמודדים עם הקשיים המרובים של השתקעות בירושלים. העדר דיור בר-השגה, קושי במציאת תעסוקה וכד'. לצעירים אלו פתוחות אפשרויות תעסוקתיות ואורח חיים אישי ומשפחתי, מפתח מחוץ לירושלים. הסיבה המרכזית להשארות בעיר היא החברות בקהילה.
- **ייחודיות ירושלים וקיום תשתית קהילתית לצד חברות ברשתות חברתיות בעלות רקע חברתי, ערכי ומשימתי, יוצר תמריצים משמעותיים בתיעדוף ירושלים במערך ההחלטות של הצעיר/ה.**

ניגודיות מובנית: קהילה - ממסד

בעשור האחרון תופעת קהילות היעוד והמשימה של צעירים ממקורות שונים הלכה והתעצמה. הקהילות החלו במהלכים ראשוניים של התארגנות והקימו מספר ארגוני גג הפועלים ליצירת התמקצעות וסטנדרטיזציה בייזום קהילות חדשות ודרכי הפעולה של הקהילות הקיימות. התעצמות והתמסדות התופעה אפשרה למקבלי החלטות בארגונים ציבוריים, עמותות, קרנות, רשויות מקומיות ובמשרדי הממשלה, להתוודע אל התופעה ולהכיר את איכויותיה הייחודיות בהתמודדות עם אתגרי החברה הישראלית. בעקבות זאת התקבלה החלטת ממשלה להקצאת משאבים בין משרדית לקהילות הצעירים, כמו גם הרתמות של קרנות פילנתרופיות לתמיכה בתופעה.

עם זאת ועל אף המיסוד המסוים בפעילות הקהילות הן כלפי פנים והן כלפי חוץ עדיין לא נראים דפוסים משמעותיים של שיתוף פעולה אסטרטגי בין הקהילות ובין הממסד בכלל ובין הממסד העירוני בפרט. הקהילות חשדניות כלפי הממסד (המקצועי, האקדמי והשלטוני) ורואות ברצון לשיתוף פעולה מצדו ניסיון להשתלטות ולשימוש פוליטי. הממסד מתקשה להכניס את פעילות הקהילות לסטנדרטיזציה של תוכניות עבודה שגרתיות מתמשכות ואסטרטגיות.

נראה כי קיים מתח מובנה בין פעולת הממסד ובין פעולת הקהילות המקשה מאוד ליצור את שיתוף הפעולה והסינרגיות ההדדית. המתח המובנה בין הקהילות לבין הממסד העירוני נובע בעיקר מהמהות והתכליות הארגוניות השונות. קהילתיות מתהווה ב"רוח" שבין הרצון הוולונטרי של היחידים לפעול באופן חופשי ובין התנאים הסביבתיים המעודדים קיימות קהילתית, יעדים מדידים ומשאבים. החיבור בין יזמות קהילתית וולונטרית לבין ארגון וממסד, מעלה ניגודיות מובנת בין השיח האידיאלי, אנטי ממסדי של חברי הקהילות ובין השיח הארגוני הפורמאלי של הגורמים התומכים.

התהוות רשת הקהילות בירושלים ויצירת השותפות עם ארגון "סמי ממסדי" ('רוח חדשה') תוך הנחיה והדרכה של גורם מקצועי (שדמות, מכללת אורנים) איפשר התגברות על הניגודיות המובנות שבין קהילות לבין הממסד ונוצרה הדרך לבניית מודל של שיתוף פעולה.

ממצאים – המערך הארגוני

השותפות בין יזמי הקהילות לבין עמותת "רוח חדשה", יצרה מינוף ייחודי לפיתוח וביסוס תופעת קהילות הצעירים בעיר:

- משאבים – מיקסום תהליכים של פיתוח שותפויות ומשאבים.
- ליווי מקצועי - התקשרות ארוכת טווח עם גורם מקצועי.
- אפקטיביות ונראות:
- צמיחה רחבה ועמוקה בזמן קצר יחסי של מספר הקהילות (5 שנים).
- אימפקט משמעותי על מקבלי החלטות ומינוף השותפויות ברמה העירונית, הארצית והממשלתית ובעולם הפילנתרופי היהודי.
- השתלבות נציגי קהילות בתפקידי הובלה במיזם קהילות הצעירים העירוני.

ממצאים – מערך הדרכה וליווי

תחום קהילות צעירים, מחד, נעדר ידע שיטתי וסדור, ומאידך התופעה מתרחבת ופורחת בכל הארץ תוך השענות על מנהיגות, שליחות וכריזמה ספורדית. השותפות בין יזמי הקהילות לבין עמותת "רוח חדשה" איפשרה בפעם הראשונה הבנייה מקצועית, שיטתית וסדורה לכל מערך ההדרכה, הליווי וההכשרה של כלל הגורמים המעורבים בתחום. הגורם המקצועי פיתח מסגרות להכשרת הדרכה וליווי אשר יצרו:

- מודל עירוני מקצועי לניהול ופיתוח המיזם, תוך הסכמה על היעדים והמדדים המקצועיים להצלחתו.
- הכשרת נציגי קהילות, לפיתוח מערך שיקולי דעת וגישה מארגנת, לייזום וביסוס קהילות במרחב העירוני שכונתי.
- פיתוח שיח בין קבוצתי קהילתי וייזום סדר יום משותף לרשת קהילות.
- ליווי קהילות בצמתי הכרעה קבוצתיים.
- ליווי בעלי התפקידים בשיקולי דעת בבניה והפעלת תוכניות העבודה.

השילוב בין המערך הארגוני ומערך ההדרכה והליווי לכלל הגורמים בתחום אפשר:

- חיזוק שיתוף פעולה בין הקהילות לבין עצמן והקמת ארגון גג משותף ומיזם עירוני משותף (המכינה הקדם צבאית – טנא ירושלמי).
- חיזוק שיתוף פעולה, קבלה ואמון בין כלל הגורמים.
- ניהול ומזעור הקונפליקטים המובנים.
- פיתוח יעדים ומדדי הצלחה מוסכמים.
- פיתוח הידע והמשגתו.
- פיתוח DNA גנרי לליבה קהילתית עירונית המתורגמת למערך פעולות המרחיבות את התופעה בעיר:
 - פיתוח שיקולי דעת קהילתיים בייזום וניהול מיזמים חברתיים שאינם קהילות.
 - הטמעת ה-DNA במיזמים כמו "עושים שכונה" ו"שכונה צעירה".
 - תהליכי הכשרה והדרכה לחשיפת DNA בקרב נציגי ארגונים, אגודות ומיזמים חברתיים עירוניים.

ממצאים וסוגיות – פעילות חברתית בשכונות ובעיר

- אחוז ניכר מחברי הקהילות מעורבים בעשייה חברתית התנדבותית.
- כל הקהילות יזמו והפעילו מערך פעילויות בתחומי חינוך, רווחה, תרבות וסביבה.
- שני אשכולות קהילתיים (בית ישראל וטנא ירושלמי) יצרו פלטפורמה להמשכיות קבוצתית, קהילתית משימתית בעיר באמצעות המכניות הקדם צבאיות ומסלולי ההמשך בצבא.
- למעורבות החברתית של הקהילות השפעה ניכרת בכמה רבדים:
 - מענה לצרכים חברתיים בשכונות (קייטנות, מועדונים, מאבקים ציבוריים ועוד).
 - נראות ציבורית ו"מפגש ערך" עם תושבים ובעלי תפקידים בשכונה ובעיר.
 - מימוש הערך הקהילתי של מעורבות שייכות ומשמעותיות בין חברי הקהילה כתהליך של בניית הקהילה וגיבוש זהותה האקטיביסטית.
 - המעורבות החברתית חינוכית תרבותית של הקהילות בשכונות ובעיר לא התגבשה לארגון ויוזמה ייחודיים המהווים "כרטיס ביקור" ציבורי, אך היא משמשת תהליך משמעותי בביסוס הקהילה פנימה והחוצה.

ממצאים וסוגיות – יחסי מנהל קהילתי-קהילות צעירים

- ראשי המנהלים הקהילתיים:
 - מבטאים הערכה רבה לחברי הקהילות ורואים בהם שותפים פוטנציאליים לשיפור השירותים החברתיים בשכונות, בעיקר בתחום החינוך והרווחה.
 - מבקשים להרחיב את מעורבות חברי הקהילות במסגרת פעילויות המנהל השכונתי.
 - מזהים את האטרקטיביות של הקהילות בעיני העירייה, קרנות פילנתרופיות ומשרדי ממשלה, ומבקשים למנף זאת לפיתוח שותפויות ומשאבים עבור פעילות בשכונה.
 - **אינם** רואים בקהילות ובקהילתיות, הזדמנות ומשאב משמעותי לשינוי תדמית ומשיכת צעירים משכילים ויצרניים לשכונה.
- הקהילות מקדישות מאמץ ניכר ליצירת אמון ושיתוף פעולה עם המנהלים ומפעילים מערך מורכב של שיקולי דעת בהבניית הפעילויות, כך שתחזק את הסינרגיות עם המנהלים.

סיכום הממצאים

חוזקות והזדמנויות

- **משיכת צעירים לעיר** - השייכות הקבוצתית מהווה מקור משיכה לצעירים פרו-אקטיביים לעיר ומהווה עוגן מרכזי בתיעדוף ירושלים בצמתי ההכרעה.
- **דימוי ומיתוג** – קהילות הצעירים מהוות מקור השראה ומשיכה לצעירים אקטיביסטים ויוצרים סצנה ירושלמית צעירה עדכנית וייחודית לסטודנטים ולשמפחות צעירות במרחב הציבורי השכונתי.
- **הרשתות החברתיות** ממנפות את משיכת הצעירים לעיר מעבר למעגלי הקבוצות.
- **מבנה אשכולות קהילתיים** בשכונות (ק. יובל וגילה) מכפיל את האימפקט שלהם בשכונה ובעיר.
- **מעורבות חברתית** – לקהילות מערך מגוון של יוזמות חברתיות המשתלב בשירותים החברתיים של המינהלים הקהילתיים והעירייה ובמאבקים ציבוריים בשכונה. פעילויות אלו הינם רכיב מרכזי בתהליכי גיבוש זהותם הקבוצתית והערכית של חברי הקהילות.
- **מערך הארגון והתמיכה:**
 - רוח חדשה, איפשרה יצירת תהליך מקצועי לניהול ופיתוח המיזם תוך ניהול הניגודים המובנים. האפקטיביות והנראות של המודל, יצרו אימפקט משמעותי על מקבלי החלטות בעיר ומינפו את פיתוח השותפויות והמשאבים בכל הרמות.
 - רשות הצעירים באמצעות צעירים במרכז – מהווה זרוע פעולה ייחודית המשלבת בין דפוסי פעולה עירוניים ובין המגזר השלישי, תוך מיקוד פעולה של צעירים בשכונות. צעירים במרכז יש התשתית והיכולות להוות זרוע עירונית מתכללת לביסוס הקהילות בשכונות.
- **בוגרי המכינות הקדם צבאיות** שנוסדו ע"י חברי הקהילות בירושלים (גילה וק.יובל) מהווים מקור חשוב ליצירת דור המשך למפעל הקהילות בעיר.

חולשות וחסמים

- **שונות ומגוון** - העדר קבוצות ממגזרים מגוונים (חרדים, ערבים, גרעינים תורניים, גרעינים תנועתיים, בני מקום וכד') מקטין את האימפקט הפוטנציאלי הן במדדים כמותיים והן במדדים איכותיים.
- **שיתופי הפעולה עם המינהלים הקהילתיים מוגבלים** לתחום השירותיים החברתיים ואינם כוללים חזון ופעולה להגברת הקהילתיות בשכונות.
- **המתחים המובנים** שבין פעולות אידיאיות ווולונטריות ובין הממסד, משמרים ומקבעים את העדר שיתופי הפעולה בין הקהילות ובין אגפי העירייה הרלוונטיים.
- **העדר תוכנית וכלים לביסוס הקהילות בשכונות** - מיקוד הפעולה בהצמחת קהילות חדשות ללא תוכניות תמיכה לשלבים הבאים, מהווה איום על יכולתם לממש את עוצמתם הקהילתית בשכונות לבסס את עתידם בעיר.
- **העדר מדיניות כוללת ומנחה** מחלישה מאוד את הרחבת שיתופי הפעולה והטמעת ה-DNA הקהילתי במרחבים חדשים כמו גם, ניצול ואיגום משאבים (עושים שכונה וכד').
- **העדר זרוע מתכללת ברמה העירונית** – המינהלים הקהילתיים לא שותפים למדיניות הצעירים העירונית ואינם מזהים את הקהילות כמשאב לחיזוק הקהילתיות. אגפי העירייה ממוקדים בשיפור השירותים העירוניים באמצעות תהליכים מקצועיים ואינם ערוכים ומתאמים לחיזוק קהילתיות בשכונות.

סוגיות ומסקנות העולות מממצאי המחקר:

- **המדיניות העירונית לתחום צעירים** - חזון עיריית ירושלים קובע שלצעירים ולמשפחות תפקיד מרכזי בתהליכי התחדשות וצמיחה עירוניים, ומניח שמידת האטרקטיביות של העיר עבור אוכלוסיה זו, הנה ערובה לעתיד העיר, לחיזוק המרקם העירוני, ומקור לצמיחה וליצירה.
- **האסטרטגיה העירונית בתחום הצעירים** מבוססת על ריכוז מאמץ והשקעה בתחומים בעלי אפקט מיידי ונרחב, ותפיסה של "צמתי הכרעה". העירייה מבקשת לאפיין את הצרכים השונים של הצעירים בצמתי ההכרעה ולתת להם מענה באמצעות תוכניות שונות.
- **ממצאי המחקר מצביעים על הפוטנציאל הקיים בקהילות הצעירים היירושלמיות להוות נדבך חשוב ומרכזי באסטרטגיה העירונית למשיכת צעירים ומשפחות לעיר.**
- **דיוור ותעסוקה** הנם תחומים חשובים ביותר למשיכה והשארת צעירים בעיר, אך יכולת ההשפעה עליהם ברמה העירונית קטנה ומורכבת. מנגד **יצירת שייכות, מעורבות, "תחושת בית"** במרחב הציבורי הנם תחומים 'רכים' יותר, ויכולת ההשפעה העירונית עליהם גדולה ועשויה לייצר אפקט גדול ביותר בטווח הקצר והבינוני על קהל המטרה.
- **ממצאי מחקר קהילות צעירים מצביעים על כך שחיזוק תופעת קהילות הצעירים בעיר הנה דרך אפקטיבית ביותר ליצירת קהילתיות מערבת תושבים, ומייצרת שייכות ותחושת בית במרחב הציבורי ומעלה את שביעות רצון התושבים.**
- **הקהילתיות הסטודנטאלית והשכונתית מייצרת סצנה צעירה, ייחודית ועדכנית המעלה מאוד את הדימוי העירוני.**

המלצות למדיניות עירונית

ההמלצות העיקריות

רשות הצעירים, כיחידה העירונית המופקדת על מימוש החזון העירוני בתחום, תוביל תוכנית עבודה עירונית בתחום קהילות הצעירים ותוציא אותה לפועל באמצעות שתי מטרות-על ושתי זרועות ביצוע:

ג. **ייזום והצמחת קהילות צעירים בעיר** לפיתוח ומינוף רשתות חברתיות בין צעירים פרו-אקטיביים ויצירת סצנה צעירה עדכנית וייחודית בעיר, באמצעות "רוח חדשה" המביאה ניסיון ומקצועיות מתפתחת ומתמשכת בייזום קהילות חדשות. היותה עמותה עצמאית מאפשר פעולות גמישות ומינוף משאבים.

ד. **רתימת קהילות הצעירים לפיתוח קהילתיות בשכונות** באמצעות "צעירים במרכז", אשר פועל כגוף עירוני למחצה המתמחה בהפעלת צעירים בשכונות ומאפשר יצירת שיתופי פעולה עירוניים ייחודיים.

המלצות - ייזום והצמחת קהילות:

- רתימת נציגים מהקהילות הוותיקות (טנא ירושלמי ובית ישראל) להיגוי, ליווי והובלת מערך גיוס ותמיכה עירוני בקהילות חדשות.
- הרחבת קהלי היעד לייזום קהילות חדשות: גרעינים תורניים, גרעינים תנועתיים, יהדות פלורליסטית, קבוצות אתניות וכד', מקרב תושבי העיר ומבחוץ.
- פיתוח מערך הכשרה, הדרכה וליווי ליזמי קהילות בכל שלבי הייזום.
- פיתוח מערך תמריצים ו"סל קליטה" המעודד צעירים פרו אקטיביים להצטרף ליזמי הקהילות.
- פיתוח תשתיות שכונתיות ליצירת "חממות" קהילתיות בהם יעברו קבוצות המבקשות להתנסות בחיים קהילתיים (הרחבה והתאמת עושים שכונה).
- יצירת מערך חשיפה רחב היקף למודל הקהילתי הפתוח ול-DNA הקהילתי במטרה כפולה של הטמעת גישות קהילתיות בפעילות קיימת ויצירת הזדמנות לגיבושי קבוצות קהילתיות בקרב הארגונים.

המלצות לרתימת קהילות הצעירים לפיתוח קהילתיות בשכונות:

- שולחן עירוני לתכנון וגיבוש תוכנית עבודה עירונית לפיתוח קהילתיות צעירה בשכונות בכל תחומי המרחב הציבורי הקהילתי (חינוך, דיור, תרבות ופנאי, סביבה ועוד).
- יצירת מרחב משותף לניהול הניגודים המובנים בין תהליכים קהילתיים וולונטריים לבין תהליכים ארגוניים ממסדיים (אגפי העירייה, מינהלים שכונתיים, מנהיגות תושבים וגופים ארציים כגון רקמ"ה).
- קידום מבנה אשכולות קהילתיים בשכונות הפוקוס העירוניות.
- פיתוח מעגלים קהילתיים פתוחים המשלבים תושבי שכונה ותיקים וחדשים, בתחומי המרחב הציבורי בשכונה.

צפי תפוקות המדיניות העירונית בתחום קהילות

- דימוי עירוני אטרקטיבי לצעירים ומשפחות צעירות.
- הגדלת מספר הסטודנטים בעיר.
- שביעות רצון התושבים בשכונות הפוקוס העירוניות.
- צעירים ומשפחות צעירות מתעדפים את ירושלים בעומדם בפני "צמתי ההכרעה".
- שינוי במגמת ההגירה השלילית להגירה חיובית בשכונות הפוקוס העירוניות.

המלצות למדדי הצלחה

ההון החברתי הינו מערך הקשרים בקהילה וניתן להעריך אותו בעזרת שלושה מדדים:

- א. כמות הקשרים.
- ב. איכות הקשרים.
- ג. מידת השימוש בקשרים.

ההון החברתי בא לידי ביטוי בקהילה במערך של הרשתות החברתיות:

1. **היקף הרשת:** היקף הקשרים אותם כוללת הרשת.
2. **רמת צפיפות הרשת:** מידת הקשרים בין המרכיבים השונים (דלילות / צפיפות).
3. **גיוון הרשת:** מידת השוני / הדמיון שבין חברי הרשת (הון מגשר / הון מקשר).
4. **רמת ההיכרות:** הירארכיית הקשר מתייחסת לרמת המידע/ההכרות עם השותפים.
5. **אופן השימוש ברשת:** סוג המגע עקיפה / ישירה/
6. **תחום הפעלת הרשת:** מגוון תחומי הפעולה בהם נעשה שימוש ברשת.
7. **מידת ההדדיות ברשת:** מידת התדירות שבה יש קשר דו-צדדי.
8. **דפוס היחסים:** הקשר אנכי (לקוח-ספק) / אופקי (שותפים שווים).
9. **רמת ההפעלה:** רמות השימוש ברשתות (מרובה / מועט).
10. **דפוס השיח:** בין שיח זהות לשיח זכויות.

מדדי הצלחה - הצמחת קהילות

1. גיוס הצמחה וביסוס קהילות חדשות (היקף על ציר זמן, מגוון והישרדות, בכל אסטרטגית גיוס נתונה).
2. רמת הקהילתיות בכל קהילה וברשתות הבין קהילתיות (ע"פ מדדי ההון החברתי).
3. רמת הקהילתיות בהפעלת מיזמים חברתיים (ע"פ מדדי ההון החברתי).
4. היקף ואיכות שיתופי הפעולה ושותפויות בהפעלת המיזם.

מדדי הצלחה - פיתוח קהילתיות צעירה בשכונות

1. רמת הקהילתיות בכל ממדי הפעלת המיזם ע"פ ממדי ההון החברתי.
2. הרמה והאיכות של השותפויות ושיתופי פעולה בין ארגונים ומוסדות.
3. רמת הקהילתיות בקהילות, במיזמים, קבוצות וצוות תושבים בשכונות.

נספחים

רשימת המרואיינים

עיריית ירושלים:

- יורם ברוורמן - ראש רשות הצעירים.
- רועי פולקמן - ראש היחידה לתכנון אסטרטגי.
- רחל עזריה - מחזיקת תיק מנהלים קהילתיים, חברת מועצת העיר.
- יקיר שגב - מחזיק תיק צעירים, חבר מועצת העיר.

הרשות לפיתוח ירושלים:

- נעמי סלומון - רכזת עיר אקדמיה
- עמית פוני - ראש תחום דיור בר השגה

צעירים במרכז:

- שלמה לוי – מנהל.
- יעלה שקלר - רכזת שכונה צעירה.

רוח חדשה:

- אלישבע מאזיה – מנכ"ל.
- יפעת קורן - רכזת תחום קהילות.
- ענבל הלפרין - ייזום ופיתוח קהילות.
- סיוון ורדי - תחום מתמחים.

חברי קהילות:

- רחלי רמברנט – קהילת רימון
- בן אריאלי, גיל ריבוש - קהילת הלו"ם
- יפעת קורן, ענת לנדי – קהילת אלומה
- אורלי פרידמן, שרי ישראל, עומר – קהילת בית ישראל

ראשי מינהלים קהילתיים:

- יפה שטרית - מנהלת המנהל קהילתי גילה.
- שייקה אל עמי - מנהל המנהל קהילתי גינות העיר.
- מיכאל בן אבי - מנהל המנהל קהילתי יובלים, קרית יובל.

ארגוני חוץ

- ענת מופקדי - מנכ"ל ירושלמים.
- איתי גוטלר יו"ר, ענבר אדמון היחידה למעורבות - אגודת הסטודנטים באוני' העברית.
- דר' חיה ג'משי - מנהלת קרן שחף.
- רונית עמית - מנכ"לית קרן גנדיר.
- ניתאי שרייבר - מנכ"ל רקמ"ה (רשת קהילות משימתיות).
- דר' שרה שדמי-וורטמן - מנהלת שדמות-מרכז למנהיגות בקהילה, מכללת אורנים.
- ארז אלף, יעל שוסטק – מנחי קהילות, עמותת שחרות.

קבוצות מיקוד: נציגי חברי קהילות, רכזי שכונה צעירה, הצוות הליווי והדרכה של הקהילות.

הערכת הפוטנציאל העירוני למימוש יעדים רב שנתיים

כימות הפוטנציאל ליעדים מספריים עבור כל שנת יישום המדיניות

הערות	סה"כ	2017	2016	2015	2014	2013	קיים	יעדים מדידים	יעדים רב שנתיים
	60	61	52	46	40	31	20	קבוצות קהילתיות ב-6 אשכולות שכונה	רתימת מנהיגות הקהילות ליצירת אשכולות קבוצתיים
	550	550	485	435	360	310	225	מספר חברי קהילה	בשכונות הפוקוס העירוני
מ/4 משרה למלאה ול-6 שכונות	6	6	6	6	5	4	3	משרות רכזי שכונה	הטמעת מדיניות הצעירים
								צוותים עירוניים	העירונית לרמת המינהלים
								פיתוח משאבים	הקהילתיים
ארגונים עירוניים וצוותים שכונתיים	410	70	70	70	60	60	20	הכשרת נציגי ארגונים וקבוצות לחשיפה קהילתית	הקהילות כמקור השראה לצעירים רבים בהתנסויות באקטיביזם קהילתי.
חינוך, דיור, סביבה, תרבות ופנאי	225	225	185	135	80	41	21	מזמים קהילתיים בשכונה המונהגים ע"י חברי קהילות	פיתוח מיזמים קהילתיים היוצרים רשתות חברתיות בשכונה
ע"פ מודל הרחבת מניפה קהילתית	5500	5500	4300	3100	1900	1000	350	מספר צעירים ומשפחות במעגלים קהילתיים בשכונות	
ע"פ מודל פוטנציאל משיכה	1795	495	415	335	225	185	110	מספר צעירים שבחרים ללמוד בירושלים	מיתוג הקהילות כאורח חיים סטודנטיאלי
ע"פ מודל פוטנציאל משיכה	6550	2000	1500	1500	1000	500		הגירת צירים ומשפחות לשכונות הפוקוס	מיתוג הקהילות כמחוללות סצנה עירונית של משפחות צעירות אקטיביסטיות.

המלצות להקצאת משאבים תשומות חמש שנתיות (2013-2017)

תשומות לייזום קהילות צעירות:

- חשיפה והכשרת 410 נציגי ארגונים אגודות, מיזמים, בשכונות ובעיר.
 - הקצאת 2000 שעות מקצועיות להדרכה, הכשרה הערכה ומדידה.
 - ביסוסן של 20 קבוצות קהילתיות קיימות וייזום 40 קבוצות קהילתיות חדשות, המאגדות 550 חברי קהילות ב-60 קבוצות ב-6 שכונות הפוקוס:
משאבים לייזום קהילות:	₪ 8,570,000
משאבים להכשרה ומדידה:	₪ 1,160,000 (עירייה 300,000)
משאבים תמריצים וסל קליטה:	₪ 10,500,000
משאבים למיזמים בשכונות:	₪ 690,000 (עירייה 690,000)
סה"כ	20,920,000 (עירייה 990,000)

תשומות לפיתוח קהילתיות צעירה בשכונות:

- הקמת 6 מוקדי פיתוח קהילתי ב-6 שכונות הפוקוס העירוני.
 - הקצאה של 2,000 שעות מקצועיות להדרכה, הכשרה, הערכה ומדידה.
 - פיתוח 225 מיזמים קהילתיים ב-6 שכונות הפוקוס העירוני.
 - שיתוף 5,500 צעירים ומשפחות במעגלים קהילתיים במסגרת המיזמים.
משאבים לפיתוח מוקדים שכונתיים:	₪ 3,830,000 (עירייה)
משאבים לפעילות בונה קהילה:	₪ 3,200,000
משאבים להכשרה ומדידה:	₪ 1,160,000 (עירייה 300,000)
משאבים לפיתוח גרעינים עתידיים (מכינות)	₪ 900,000 (עירייה)
סה"כ	9,090,000 (עירייה 5,030,000)

ייזום קהילות	רוח חדשה	עירייה	סה"כ
מטה קהילות ברוח	2,760,000		2,760,000
הדרכה הערכה ומדידה	860,000	300,000	1,160,000
גיוס יחידים וקבוצות	360,000		360,000
עושים שכונה	5,450,000		5,450,000
מלגות	10,500,000		10,500,000
מיזמים בשכונה		690,000	690,000
סה"כ ייזום קהילות	19,930,000	990,000	20,920,000
בונים קהילה	צעירים במרכז	עירייה	סה"כ
מטה ותקורה		1,270,000	1,270,000
רכזי שכונה		2,560,000	2,560,000
פעילות בשכונה	3,200,000		3,200,000
הכשרה הדרכה ומדידה	860,000	300,000	1,160,000
מיזמי קהילות		900,000	900,000
סה"כ מוקדים	4,060,000	5,030,000	9,090,000
סה"כ			30,010,000